

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Trybunał Konstytucyjny, www.trybunal.gov.pl [Translation already published on the official website of the Polish Constitutional Tribunal]

Permission to re-publish this translation has been granted by the Polish Constitutional Tribunal for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC

© Trybunał Konstytucyjny, www.trybunal.gov.pl [Tłumaczenie zostało już opublikowane na oficjalnej stronie Trybunału Konstytucyjnego]

Zezwolenie na publikację tego tłumaczenia zostało udzielone przez Trybunał Konstytucyjny wyłącznie w celu zamieszczenia w bazie Trybunału HUDOC

PIERWSZA SEKCJA

SPRAWA JEFIMENKO przeciwko ROSJI

(Skarga nr 152/04)

WYROK

STRASBOURG
12 lutego 2013 roku.

OSTATECZNY
8 lipca 2013 roku

Wyrok ten stał się ostateczny zgodnie z warunkami określonymi w art. 44 § 2 Konwencji. Może podlegać korekcie wydawniczej.

W sprawie Jefimenko przeciwko Rosji,

Europejski Trybunał Praw Człowieka (Pierwsza Sekcja), zasiadając jako Izba składająca się z następujących sędziów:

Isabelle Berro-Lefèvre, *Przewodnicząca,*

Elisabeth Steiner,

Khanlar Hajiyev,

Mirjana Lazarova Trajkovska,

Julia Laffranque,

Ksenija Turković,

Dmitry Dedov, *sędziowie,*

oraz Søren Nielsen, *Kanclerz Sekcji,*

obradując na posiedzeniu zamkniętym w dniu 22 stycznia 2013 roku,

wydale następujący wyrok, który został przyjęty w tym dniu:

POSTĘPOWANIE

1. Sprawa wywodzi się ze skargi (nr 152/04) przeciwko Federacji Rosyjskiej wniesionej do Trybunału na podstawie artykułu 34 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności („Konwencja”) przez obywatela rosyjskiego, pana Siergieja Aleksandrowicza Jefimenko („skarżący”), w dniu 30 października 2003 r.

2. Skarżący, któremu przyznano pomoc prawną, reprezentowany był przez Panią Annę Borisowną Polozową, adwokat praktykującą w Moskwie. Rząd rosyjski („Rząd”) reprezentowany był przez swojego Przedstawiciela, pana G. Matiuszkina, przedstawiciela Federacji Rosyjskiej przy Europejskim Trybunale Praw Człowieka.

3. W dniu 16 czerwca 2008 roku skarga została zakomunikowana Rządowi. Zdecydowano również o jednoczesnym rozpatrzeniu kwestii dopuszczalności i meritum skargi (artykuł 29 § 1).

4. W dniach 28 września 2009 r. i 14 września 2011 r. poproszono strony o przedstawienie dodatkowych oświadczeń zgodnie z postanowieniami art. 54 § 2 lit. (c) Regulaminu Trybunału.

FAKTY**I. OKOLICZNOŚCI SPRAWY**

5. Skarżący urodził się w 1969 r. i odbywa wyrok pozbawienia wolności w obwodzie czelabińskim.

A. Postępowanie karne przeciwko skarżącemu

1. *Zatrzymanie i proces skarżącego w latach 2001 - 2003.*

6. Skarżący został zatrzymany w dniu 13 marca 2001 r. na podstawie podejrzenia zabójstwa ciotki. Odmówił składania zeznań do czasu wyznaczenia obrońcy z urzędu. W dniu 16 marca 2001 r. skarżący został oskarżony o niezgodne z prawem pozbawienie wolności pana P. Następnie skarżący zatrudnił jako swego adwokata pana M. W terminie późniejszym skarżący zrezygnował z usług pana M. bez podawania przyczyny. W nieoznaczonym terminie skarżącemu wyznaczono obrońcę z urzędu, D. Skarżącemu i współoskarżonym przedstawiono zarzuty popełnienia oszustwa, uprowadzenia oraz kilkakrotnego popełnienia zabójstwa. Skarżący zapoznał się z aktami sprawy pomiędzy październikiem a grudniem 2001 r.

7. W grudniu 2001 r. sprawa została skierowana do sądu okręgowego w Czelabińsku celem przeprowadzenia postępowania. Wniosek skarżącego o przeprowadzenie procesu z udziałem ławy przysięgłych został odrzucony. Do rozpoznawania w sprawie wyznaczono sędziego zawodowego oraz dwóch ławników (pani G. i pani Y).

8. Przez okres postępowania skarżący przebywał w areszcie. Sąd pierwszej instancji kilkakrotnie podejmował decyzje o przedłużeniu tymczasowego aresztowania. Skarżący składał odwołania, twierdząc, że fakt, iż w składzie orzekającym w jego sprawie zasiadali ławnicy, był niezgodny z prawem, ponieważ - przeciwnie do postanowień ustawy o ławnikach - w okresie pomiędzy rokiem 1998 a rokiem 2002 pełnili funkcję ławników przez okres dłuższy niż jeden rok. Sąd Najwyższy Federacji Rosyjskiej oddalił odwołania skarżącego dotyczące postanowień o tymczasowym aresztowaniu. W szczególności w dniu 22 listopada 2002 r. Sąd Najwyższy utrzymał w mocy nakaz przedłużenia tymczasowego aresztowania z dnia 1 października 2002 r. wydany przez sędziego przewodniczącego i ławników. Sąd apelacyjny stwierdził, co następuje:

„Z pisma przedłożonego przez Sąd Okręgowy wynika, iż w terminie, na który wyznaczono datę procesu [skarżącego] nowa lista ławników w okręgu nie została jeszcze sporządzona ...”

9. W nieoznaczonym terminie skarżący zatrudnił pana Z. jako obrońcę w postępowaniu karnym.

10. Badanie sprawy rozpoczęło się w lutym 2003 r. Podczas rozprawy w dniu 13 lutego 2003 r. skarżący bezskutecznie zgłaszał sprzeciw wobec udziału ławników w jego sprawie i wnosił o przeprowadzenie procesu z udziałem ławy przysięgłych. W terminie późniejszym, z nieokreślonych przyczyn, pani Ch. zastąpiła panią Y. w składzie sądu pierwszej instancji.

11. W dniu 18 lutego 2003 r. sędzia przewodniczący nakazał zastępstwo adwokata Zh. z powodu choroby. Począwszy od dnia 20 lutego 2003 r.

skarżącego reprezentował obrońca wyznaczony z urzędu, adwokat Z. Na pewnych etapach postępowania skarżącego reprezentował obrońca wyznaczony z urzędu, adwokat P. Sąd pierwszej instancji odmówił dopuszczenia pani K. do udziału w procesie w charakterze pełnomocnika niezawodowego.

12. Wyrokiem z dnia 24 kwietnia 2003 r. sąd pierwszej instancji (sędzia przewodniczący i ławnicy, pani G. i pani Ch.) uznał skarżącego winnym popełnienia przestępstw (oszustwo, uprowadzenie, wymuszenie, kradzież i kilkakrotne popełnienie zabójstwa) i skazał go na wyrok dwudziestu dwóch lat pozbawienia wolności.

13. Ostatni dzień procesu był nadawany i komentowany w lokalnej telewizji w kwietniu, sierpniu i wrześniu 2003 r.

14. Skarżący złożył apelację od wyroku sądu pierwszej instancji do rosyjskiego Sądu Najwyższego. Twierdził, między innymi, że Z., „mimo wcześniejszych obietnic” nie złożył apelacji oraz że skład sądu pierwszej instancji był niezgodny z prawem. Prokuratura także złożyła apelację od wyroku sądu pierwszej instancji.

15. W dniu 19 września 2003 r. skarżący składał zeznania przed sądem apelacyjnym za pośrednictwem połączenia audiowizualnego. Zdaniem skarżącego, rozprawa przed sądem apelacyjnym trwała siedem minut, a obrady sądu - jedynie dwie minuty. Sąd apelacyjny zmienił wyrok, wobec którego wniesiono apelację, skracając okres pozbawienia skarżącego wolności do dwudziestu lat i sześciu miesięcy. Sąd apelacyjny nie przedstawił szczegółowych ustaleń dotyczących składu sędziowskiego w sądzie pierwszej instancji oraz przestrzegania prawa skarżącego do obrony w postępowaniu apelacyjnym.

2. Dalsze wydarzenia w latach 2004 -2007

16. W pismach datowanych na dzień 19 marca i 12 kwietnia 2004 r. Prezes Okręgowej Rady Adwokackiej odrzucił skargi skarżącego na adwokata Z.

17. W październiku 2005 r., a następnie w dniu 21 grudnia 2006 r. rosyjski Sąd Najwyższy skrócił wyrok pozbawienia wolności skarżącego do dwudziestu lat i sześciu miesięcy.

18. W odpowiedzi na prośbę skarżącego o udzielenie informacji, Sąd Okręgowy i Zgromadzenie Obwodu stwierdzili, że nie posiadają informacji dotyczących list ławników ani też, czy listy takie zostały zniszczone (zob. także par. 24 poniżej).

19. W dniu 8 lutego 2007 r. Trybunał Konstytucyjny Federacji Rosyjskiej rozpoznał złożoną przez skarżącego skargę i nakazał wyznaczenie obrońcy z urzędu w związku z postępowaniem apelacyjnym. Mimo uznania skargi konstytucyjnej skarżącego za niedopuszczalną, Trybunał Konstytucyjny ustalił, co następuje:

„...2. Decyzje podejmowane w sprawie [skarżącego], które zostały podjęte na podstawie niezgodnej z Konstytucją interpretacji art. 50 § 1 (1) i (5) oraz § 3, powinny zostać ponownie rozpoznane w sposób zgodny z obowiązującą procedurą, jeżeli brak innych przeszkód w tym zakresie.

20. W dniu 13 czerwca 2007 r. Wice-Prezes Sądu Najwyższego odrzucił ponowną skargę skarżącego dotyczącą wyroku skazującego, twierdząc, że „sam fakt, iż ławnicy wchodzili w skład składu sędziowskiego częściej niż raz do roku, nie może budzić wątpliwości odnośnie do zgodności z prawem ich uprawnień, a poprzez dorozumienie do legalności składu orzekającego”.

3. Dalsze wydarzenia w latach 2009-2011

21. W dniu 10 czerwca 2009 r. Prezydium Sądu Najwyższego ponownie rozpoznało sprawę karną przeciwko skarżącemu w ramach nadzorczej procedury rewizyjnej, uchylając decyzję w sprawie apelacji z dnia 19 września 2003 r. i zarządziło przeprowadzenie kolejnej rozprawy apelacyjnej. Powołując się na przepisy art. 97, 108 i 255 kodeksu postępowania karnego Prezydium zarządziło, by w okresie prowadzenia postępowania apelacyjnego skarżący przebywał w areszcie.

22. W dniu 3 września 2009 r. odbyła się rozprawa apelacyjna przed Sądem Najwyższym, który uchylił wyrok sądu pierwszej instancji z dnia 24 kwietnia 2003 r. Sąd apelacyjny uznał, między innymi, że w przedmiotowym czasie Sąd Okręgowy nie posiadał listy ławników; że ławnicy znajdowali się w składach sędziowskich w innych sprawach w latach 2002 - 2003; oraz że doszło do „naruszenia prawa [skarżącego] do obrony oraz prawa do procesu z udziałem ławy przysięgłych”. Sąd apelacyjny nakazał rewizję procesu przed Sądem Okręgowym w Czelabińsku oraz przedłużenie aresztowania skarżącego, w okresie rewizji procesu, do dnia 10 listopada 2009 r.

23. Rewizja procesu rozpoczęła się we wrześniu 2009 r. Jednakże w dniu 6 kwietnia 2010 r. rewizję wstrzymano ze względu na złożony do Prezydium Sądu Najwyższego wniosek o przeprowadzenie nadzorczej procedury rewizyjnej w odniesieniu do decyzji w sprawie apelacji z dnia 3 września 2009 r.

24. W dniu 1 września 2010 r. Prezydium Sądu Najwyższego uchyliło decyzję w sprawie apelacji z dnia 3 września 2009 r. i zarządziło przeprowadzenie rewizji procesu. Jednakże, inaczej niż w decyzji sądu z dnia 3 września 2009 r., Prezydium usunęło wszelkie odniesienia do (i) braku listy ławników w Sądzie Okręgowym; (ii) faktu, czy ławnicy znajdowali się w składach sędziowskich w innych sprawach w latach 2002-2003; oraz (iii) „naruszenia prawa [skarżącego] do obrony oraz prawa do procesu z udziałem ławy przysięgłych”. W rezultacie Prezydium uchyliło wyrok sądu pierwszej instancji z dnia 24 kwietnia 2003 r. w sposób następujący:

„... Jak wynika z wyjaśnień Wice-Prezesa Sądu Okręgowego, listy ławników dla sądów rejonowych i miejskich w regionie były zatwierdzane pomiędzy 29 czerwca 2000 r. i 29 listopada 2001 r.... Listy dla ośmiu sądów rejonowych nie zostały przedłożone celem zatwierdzenia. Ławnicy w sprawie [skarżącego] byli zarejestrowani jako zamieszkałi w Czelabińsku. Brak wskazań, że ich nazwiska zostały dopisane do listy ławników... Z względu na te okoliczności sąd pierwszej instancji nie był sądem ustanowionym ustawą. Zgodnie z art. 381 § 2 (2) kodeksu postępowania karnego (kpk), niezgodny z przepisami prawa skład sądu stanowi podstawę uchylenia wyroku we wszystkich okolicznościach...”

Ponadto Prezydium uchyliło kilka nakazów tymczasowego aresztowania wydanych przez sąd pierwszej instancji w trakcie procesu w roku 2002. Wreszcie, powołując się na przepisy art. 108 i 255 kodeksu postępowania karnego Prezydium zarządziło, by w okresie prowadzenia rewizji procesu skarżący przebywał w areszcie.

25. Rewizja procesu odbywała się od października 2010 r. do lutego 2011 r. Na etapie wstępnym rewizji skarżącego reprezentował adwokat wyznaczony z urzędu, B., a następnie – na wniosek skarżącego – adwokat wyznaczony z urzędu, D. W międzyczasie, w grudniu 2010 r., po konsultacji ze swoim adwokatem skarżący zrezygnował z możliwości prowadzenia procesu z udziałem ławy przysięgłych i wyraził zgodę na rozpoznanie sprawy przez sędziego zawodowego.

26. Nowy adwokat, K., został wyznaczony w styczniu 2011 r. celem zastąpienia adwokata D., który musiał wziąć udział w innym procesie. Na rozprawie w dniu 11 stycznia 2011 r., w odpowiedzi na pytanie sędziego przewodniczącego, skarżący stwierdził, że „nie omówił jeszcze w pełni linii obrony” ze swym obrońcą. Na rozprawie w dniu 12 stycznia 2011 r. skarżący stwierdził, że rozmawiał z adwokatem i omówił z nim linię obrony, a w konsekwencji postanowił zmienić strategię i przyznać się do popełnienia zabójstwa ciotki. Wydaje się również, iż (podczas tej lub następnej rozprawy) adwokat K. poparł wniosek skarżącego i współoskarżonych o zaniechanie dochodzenia ze względu na przedawnienie jednego z zarzutów. Skarżący oświadczył także, iż – po rozmowie z adwokatem – przyjął do wiadomości, że nie ma potrzeby wzywania dalszych świadków czy ofiar. Zatem skarżący potwierdził, iż właściwym będzie oprzeć się na odnośnych materiałach zawartych w aktach sprawy.

27. Podczas rozprawy w dniu 13 stycznia 2011 r. sędzia przewodniczący zauważył, że skarżący złożył odwołanie od wcześniejszego nakazu proceduralnego, wnosząc także o wyznaczenie na obrońcę pana D. W związku z tym sędzia przewodniczący zapytał, czy skarżący był niezadowolony z adwokata K. Skarżący odpowiedział, że był zadowolony, że adwokat posiadał wystarczające kwalifikacje, by go bronić oraz że nie zamierzał go zastępować.

28. W dniu 1 lutego 2011 r. Sąd Okręgowy zakończył postępowanie w odniesieniu do jednego z zarzutów. W dniu 16 lutego 2011 r. Sąd

Okręgowy uznał skarżącego winnym popełnienia zabójstwa, uprowadzenia i wymuszenia. Sąd skazał go na karę dziewiętnastu lat i sześciu miesięcy pozbawienia wolności. Zgodnie z wymogami art. 72 rosyjskiego kodeksu karnego, okres ten powinien być biec począwszy od dnia 13 marca 2001 r., z uwzględnieniem wcześniejszych okresów tymczasowego aresztowania skarżącego w czasie trwania procesu oraz na mocy wyroku sądu pierwszej instancji z dnia 24 kwietnia 2003 r.

29. Skarżący i adwokat K. złożyli odwołania do rosyjskiego Sądu Najwyższego.

30. Skarżący złożył do Przewodniczącego miejscowej rady adwokackiej skargę na adwokata K. W odpowiedzi Przewodniczący stwierdził, że podczas procesu skarżący nie odnosił się do kwestii obecności adwokata w areszcie śledczym oraz że kilkakrotnie omawiał stanowisko obrony z adwokatem przed rozprawami oraz w pomieszczeniu w budynku sądu.

31. W marcu 2011 r. Sąd Najwyższy wyznaczył na obrońcę panią Polozową. Zarówno pani Polozowa, jak i pan D. zostali zawiadomieni o dacie i godzinie rozprawy apelacyjnej. Pan D. powiadomił sąd, że nie posiada uprawnień, by reprezentować skarżącego w postępowaniu apelacyjnym oraz że skarżący ani jego rodzina nie zatrudnili go w charakterze obrońcy. Pani Polozova także poinformowała sąd, iż nie zawarła umowy ze skarżącym, a ponadto jest zajęta i z tego względu nie może przyjąć sprawy w charakterze obrońcy z urzędu. W związku z powyższym Sąd Najwyższy wyznaczył na obrońcę panią Chi. Jak wynika z odnośnego rejestru zapoznawała się ona z aktami sprawy w okresie od dnia 26 kwietnia do dnia 5 maja 2011 r. Ponadto adwokat Chi. była obecna podczas rozprawy apelacyjnej w dniu 12 maja 2011 r. Podczas rozprawy apelacyjnej skarżący przebywał w jednostce penitencjarnej i uczestniczył w rozprawie za pośrednictwem połączenia audiowizualnego. Skarżący odmówił skorzystania z pomocy prawnej udzielanej przez panią Chi. Sąd apelacyjny oddalił sprzeciw skarżącego. Adwokat Chi. nadal reprezentowała skarżącego.

32. W dniu 12 maja 2011 r. Sąd Najwyższy utrzymał w mocy wyrok z dnia 16 lutego 2011 r., względem którego złożono apelację. Sąd apelacyjny stwierdził, co następuje:

„W trakcie rozprawy [skarżącego] reprezentowała adwokat K; nie złożono przeciwko niej skargi. Informacje zawarte w protokole z rozprawy są sprzeczne z twierdzeniem, że obrońca była nieskuteczna. Wskazano także, iż adwokat nie spotkała się [ze skarżącym] w areszcie śledczym. Jednakże przed sądem nie zwrócono uwagi na potrzebę takiego spotkania. Choć na początku procesu skarżący oświadczył, że linia obrony nie została w pełni omówiona, [skarżący] nie zwrócił się z prośbą o dodatkowy czas. W dalszej kolejności [skarżący] potwierdził, że adwokat wielokrotnie udzielała mu porad i omawiała z nim linię obrony... Podczas przesłuchania wstępnego sąd udzielił zgody na wniosek [skarżącego] dotyczący reprezentacji przez adwokata D. W trakcie procesu został on zastąpiony ze względu na zaangażowanie w proces w innej sprawie karnej...”

B. Warunki tymczasowego aresztowania

1. Zakład dla Tymczasowo Aresztowanych Dzielnicy Kurczatowskiej

33. Skarżący twierdzi, iż w okresie od 13 do 30 marca 2001 r. przebywał w zakładzie dla tymczasowo aresztowanych dzielnicy Kurczatowskiej na obszarze miasta Czelabińska (*ИВС Курчатовского района*). Nie otrzymał tam materaca, pościeli ani artykułów higieny osobistej i nie miał dostępu do prysznica. Cella była brudna, wilgotna i zimna, a także pozbawiona wentylacji. Skarżący nie miał żadnych zajęć poza celą, w której spędzał dwadzieścia cztery godziny na dobę.

2. Areszt Śledczy

34. Od dnia 30 marca 2001 r. do dnia 28 października 2003 r. skarżący przebywał w areszcie śledczym w Czelabińsku nr 74/1 (*ФБУ ИЗ-74/1 ГУФСИН РФ по Челябинской области*). Najwyraźniej przebywał w tymże areszcie śledczym również przez pewien czas w roku 2005.

(a) Oświadczenia skarżącego

35. Skarżący przedstawił następujący opis warunków pobytu w areszcie śledczym w latach 2001-2003 r.

36. Od dnia 17 kwietnia 2001 r. do dnia 29 kwietnia 2003 r. skarżący przebywał w celi nr 77 o wymiarach 7 - 8 metrów kwadratowych, przeznaczonej dla sześciu osadzonych („w terminie późniejszym” dla czterech osadzonych). W rzeczywistości w celi przebywało od trzech do siedmiu osadzonych, w związku z czym byli oni zmuszeni do spania na zmianę. W dzień i w nocy w celi włączone było sztuczne światło. W okresie od dnia 30 marca do dnia 20 kwietnia 2001 r. skarżący w areszcie śledczym nie otrzymał pościeli, dopiero pod koniec 2002 r. otrzymał koc. Nie zapewniono ręczników ani nakryć stołowych.

37. Od dnia 29 kwietnia do dnia 28 października 2003 r. skarżący przebywał w celi nr 80 o wymiarach 7 - 8 metrów kwadratowych, przeznaczonej dla czterech osadzonych. W rzeczywistości w celi przebywało do pięciu osadzonych, w związku z czym byli oni zmuszeni do spania na zmianę.

38. W odniesieniu do wszystkich cel skarżący stwierdził, że miska sedesowa znajdująca się w rogu oddzielona była od części mieszkalnej wyłącznie ścianką. W odległości jednego metra od sedesu usytuowany był stół. Celem nie posiadały wentylacji, a sytuację dodatkowo pogarszał fakt, że wszyscy pozostali osadzeni palili papierosy. Do stycznia 2003 r. okna celi, prócz krat, wyposażone były w metalowe okiennice. W celach nie było dostępu do ciepłej wody.

39. Przez cały okres osadzenia w areszcie śledczym skarżący nie miał żadnych zajęć poza celą, z wyłączeniem codziennego, jednogodzinnego

spaceru na dziedzińcu aresztu. Pozostałą część dnia spędzał w celi. Wyżywienie i usługi lekarskie nie były zadowalające. W okresie letnim skarżący nie miał dostępu do prysznica z ciepłą wodą.

(b) Oświadczenia Rządu

40. Rząd przedstawił następujące dane dotyczące wymiarów cel i liczby osadzonych. Cella nr 77 miała wymiary 9,3 m. kw. i w przedmiotowym czasie przebywało w niej czterech osadzonych; cela nr 80 miała wymiary 9,3 m. kw. i była przeznaczona dla czterech osadzonych; cela nr 83 miała wymiary 9,3 m. kw. i była przeznaczona dla czterech osadzonych; cela nr 91 miała wymiary 30,2 m. kw. była przeznaczona dla dwunastu osadzonych; cela nr 96 miała wymiary 9,3 m. kw. i była przeznaczona dla czterech osadzonych; cela nr 154 miała wymiary 23,1 m. kw. i była przeznaczona dla ośmiu osadzonych; zaś cela nr 1 miała wymiary 20,8 m. kw. i była przeznaczona dla sześciu osadzonych.

41. Na podstawie powyższych danych Rząd stwierdza, iż ustawowy wymóg dotyczący powierzchni przypadającej na jednego osadzonego (wyrażonej w m. kw.) nie został spełniony w przypadku cel o numerach 77, 80, 83 i 96. Pozostałe istotne warunki aresztowania (oświetlenie, wentylacja, łóżka i pościel, wyżywienie) były przyzwoite. W oknach celi nie było metalowych okiennic, lecz metalowe kraty, które nie utrudniały dostępu światła naturalnego. Toalety były oddzielone od przestrzeni głównej ścianką, o przybliżonych wymiarach jeden metr na półtora metra wysokości.

42. Powyższe oświadczenia złożono na podstawie informacji podanych przez dyrektora jednostki penitencjarnej w 2008 r. oraz oświadczeń złożonych rzekomo przez pracowników więzienia (lecz podpisanych przez naczelnika więzienia). Rząd przedłożył także kopie dokumentów dotyczących „środków sanitarnych” dotyczących osadzonych w latach 2001 - 2003.

3. Skargi skarżącego

43. Skarżący składał skargi dotyczące warunków w areszcie do różnych władz publicznych. W dniach 26, 28 marca i 2 kwietnia 2001 r. skarżący i jego adwokat rzekomo złożyli skargi do Prokuratury Okręgowej Obwodu Czelabińskiego, twierdząc, że warunki aresztowania w zakładzie dla tymczasowo aresztowanych są nie do przyjęcia. W dniu 10 września 2001 r. prokurator odmówił wszczęcia postępowania karnego w związku z zarzutem niezgodnego z prawem osadzenia w zakładzie dla tymczasowo aresztowanych.

C. Korespondencja z Okręgową Radą Adwokacką, Centrum Międzynarodowej Pomocy Prawnej i Europejskim Trybunałem

44. Skarżący oświadczył, że pracownicy więzienia nr w Regionie Czelabińskim kontrolowali niektóre pisma Europejskiego Trybunału adresowane do skarżącego w latach 2004-2005. Większość spośród tych pism stanowiła standardową korespondencję dotyczącą pisma wstępnego bądź potwierdzenie odbioru korespondencji skarżącego. Pismo z dnia 19 marca 2004 r. zawierało prośbę do skarżącego o dalsze uzasadnienie skargi dotyczącej warunków osadzenia w areszcie śledczym w Czelabińsku.

45. Każdy list opatrzony był pieczęcią zawierającą numer zarejestrowania oraz datę otrzymania przez jednostkę penitencjarną. W dalszej kolejności skarżący stwierdził, że praktyka monitorowania korespondencji nadal miała zastosowanie i przedłożył kopie listów Trybunału do skarżącego z okresu 2006 - 2008 opatrzonych podobnymi pieczęciami różnych jednostek penitencjarnych.

46. Do korespondencji przesyłanej przez skarżącego do Trybunału Europejskiego w latach 2003-2008 dołączone były pisma przewodnie sporządzone przez pracowników różnych jednostek penitencjarnych. W niektórych spośród tych pism wskazywano na charakter korespondencji (przykładowo, przedłożenie materiałów dodatkowych, powiadomienie o zmianach w sprawie skarżącego) i/lub liczbie stron przekazanych przez skarżącego w celu wysłania. Niektóre spośród listów skarżącego opatrzone były także pieczęcią więzienia z datą przekazania listu do „jednostki specjalnej”. Przykładowo, pismem z dniem 7 czerwca 2011 r. skarżący informował Trybunał o nowych wydarzeniach w ramach postępowania na poziomie krajowym oraz o zamiarze złożenia skarg dotyczących dalszych naruszeń Konwencji. Pismo opatrzone było pieczęcią aresztu śledczego w Czelabińsku nr 74/3 i oznaczone datą otrzymania przez „jednostkę specjalną”. W lipcu 2011 r. Trybunał przekazał ten list adwokatowi reprezentującemu skarżącego przed Trybunałem. W sierpniu 2011 r. adwokat złożył do Trybunału skargę dotyczącą kontroli listu przez władze więzienne. W dalszej kolejności skarżący twierdził, że przekazał list z dnia 7 czerwca 2011 r. funkcjonariuszowi więziennemu z zamiarem poproszenia go o kopertę. Funkcjonariusz poinformował przełożonego, że – mimo iż poinstruowano skarżącego, że listy do Trybunału mają być przekazywane w zamkniętych kopertach – skarżący naciskał, by list został wysłany i nie prosił o kopertę. Funkcjonariusz ten otrzymał naganę za streszczenie treści listu w piśmie przewodnim.

47. Skarżący pisał także do Centrum Międzynarodowej Pomocy Prawnej (CMPP), tj. organizacji pozarządowej w Moskwie, która zajmuje się między innymi udzielaniem informacji dotyczących postępowania w związku z Konwencją i udziela skarżącym pomocy w związku z postępowaniem przez Trybunałem. W odpowiedzi na pismo skarżącego,

w dniu 28 kwietnia 2004 r. CMPP poinformowało go o procedurze następującej po złożeniu skargi i udzieliło porady odnośnie do otrzymania kopii dokumentów uzasadniających skargę wniesioną do Trybunału. Na piśmie CMPP znajdowała się pieczęć więzienia nr 1, zawierająca wewnętrzny numer ewidencyjny korespondencji oraz datę otrzymania.

48. Wreszcie skarżący skierował kilka pism do okręgowej rady adwokackiej. W pismach datowanych na dzień 19 marca i 12 kwietnia 2004 r. wiceprezes rady adwokackiej odniósł się do skargi skarżącego na adwokata Z. w szczególności w kwestii braku wniesienia apelacji w 2003 r. Pismem z dnia 22 grudnia 2004 r. wiceprezes poinformował skarżącego, że nie ma możliwości udzielenia mu pomocy w charakterze adwokata ani dodatkowych konsultacji dotyczących przepisów prawa i postępowania karnego. Na wszystkich listach od rady adwokackiej znajdowały się pieczęcie więzienia nr 1, zawierające wewnętrzny numer ewidencyjny korespondencji oraz datę otrzymania.

49. Skarżący bezskutecznie składał skargi do prokuratury okręgowej, wskazując na fakt kontroli korespondencji z okręgową radą adwokacką i CMPP przez administrację więzienia mimo uprzywilejowanego statusu takiej korespondencji.

II. WŁAŚCIWE PRAWO KRAJOWE I PRAKTYKA

A. Ławnicy

50. Zgodnie z ustawą o ławnikach obowiązującą w przedmiotowym czasie, ławnicy zasiadali w składach sędziowskich w charakterze sędziów niezawodowych w sprawach cywilnych i karnych (art. 1(2) ustawy o ławnikach). Listy ławników sądów rejonowych sporządzane były przez władze lokalne i zatwierdzane przez regionalne organa ustawodawcze (art. 2). Prezes sądu okręgowego losowo wybierał z listy ławników osoby, które miały zostać powołane do składu sędziowskiego (art. 5). Ławnicy powoływani byli na okres czternastu dni bądź na okres prowadzenia postępowania w danej sprawie. Ławnicy mogli być powoływani nie częściej niż raz do roku (art. 9).

51. Nowy kodeks postępowania karnego wszedł w życie w dniu 1 lipca 2002 r. Zgodnie z art. 30 § 2 (3) sprawy karne dotyczące przestępstw poważnych i szczególnie poważnych rozpoznawane są przez skład sędziowski składający się z trzech sędziów zawodowych. Jednakże na mocy przepisów przejściowych do dnia 1 stycznia 2003 r. sprawy karne tego typu miały być rozpoznawane przez jednego sędziego. Przepis ten został zmieniony w maju 2002 r. i stanowił, co następuje:

„...do dnia 1 stycznia 2004 r. sprawy karne dotyczące przestępstw poważnych i szczególnie poważnych będą rozpoznawane przez jednego sędziego lub, na złożony

przed rozprawą wniosek oskarżonego, przez sędziego [zawodowego] wspólnie z dwoma ławnikami.”

B. Reprezentacja prawna w postępowaniu karnym

52. Art. 48 Konstytucji Rosyjskiej stanowi, że każdy ma prawo do odpowiedniej pomocy prawnej. Zgodnie z obowiązującym w przedmiotowym czasie kodeksem postępowania karnego podejrzany bądź oskarżony miał prawo do samodzielnej obrony lub obrony przez adwokata i/lub swego pełnomocnika prawnego (art. 16). Sąd, prokuratura lub śledczy powiadamia podejrzanego bądź oskarżonego o jego prawach. W niektórych przypadkach władze odpowiedzialne za prowadzenie sprawy zapewniają obowiązkową reprezentację podejrzanego lub oskarżonego przez adwokata lub pełnomocnika prawnego. W pewnych okolicznościach reprezentacja taka jest bezpłatna.

53. Podejrzanym lub oskarżonym lub jego pełnomocnik prawnym bądź inną osobą działającą na zlecenie podejrzanego lub oskarżonego ma prawo wynajęcia adwokata (art. 50). Podejrzanym lub oskarżonym ma prawo zatrudnienia kilku adwokatów. Na wniosek podejrzanego lub oskarżonego śledczy lub sąd zapewni uczestnictwo obrońcy. W przypadku, gdy adwokat nie stawia się w terminie pięciu dni od daty złożenia wniosku, śledczy lub sąd mogą zaproponować podejrzanemu lub oskarżonemu zatrudnienie innego adwokata lub, w przypadku odmowy ze strony podejrzanego lub oskarżonego, wyznaczyć dla niego adwokata. Jeżeli adwokat zatrudniony prywatnie nie stawia się w terminie dwudziestu czterech godzin od chwili zatrzymania bądź aresztowania, śledczy lub sąd wyznaczy nowego adwokata. Jeżeli osoba zainteresowana zrzekła się prawa do adwokata, czynność dochodzeniowa w toku może być prowadzona bez adwokata, z wyłączeniem pewnych określonych okoliczności. W przypadku wyznaczenia adwokata przez śledczego lub sąd koszty jego wynagrodzenia pokrywa Państwo.

54. Reprezentacja przez adwokata jest obowiązkowa, jeżeli podejrzany lub oskarżony nie zrzekł się prawa do reprezentacji prawnej (art. 51). Reprezentacja przez adwokata jest obowiązkowa, jeżeli podejrzany lub oskarżony nie osiągnął pełnoletności; nie jest zdolny reprezentować się samodzielnie ze względu na chorobę fizyczną lub psychiczną; nie posiada znajomości języka używanego podczas procesu; przedstawiono mu zarzuty karne podlegające karze powyżej piętnastu lat pozbawienia wolności, karze dożywocia bądź karze śmierci; bądź proces prowadzony jest z udziałem ławy przysięgłych. W przypadku, gdy podejrzany lub oskarżony nie wynajmie adwokata, adwokata wyznacza śledczy lub sąd.

55. W decyzji z dnia 18 grudnia 2003 r. (nr 497-O) Trybunał Konstytucyjny uznał, że żadne ze sformułowań zawartych w art. 51 nie sugeruje, iż przepis tego artykułu nie ma zastosowania do postępowania

apelacyjnego. Stanowisko to zostało następnie potwierdzone i wyrażone w siedmiu decyzjach (nr 251, 252, 253, 254, 255-O-II, 257-O-II, 276-O-II) wydanych przez Trybunał Konstytucyjny w dniu 8 lutego 2007 r. Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że w przypadku postępowania apelacyjnego bezpłatna pomoc prawna powinna być udzielana na takich samych zasadach jak w przypadku wcześniejszych etapów postępowania. Jakikolwiek ograniczenie prawa oskarżonego do pomocy prawnej możliwe jest wyłącznie w przypadku, gdy oskarżony zrzekł się prawa do reprezentacji prawnej.

56. Zgodnie z ustawą o adwokaturze z 2002 r., adwokat ma obowiązek przestrzegania przepisów prawnych dotyczących obowiązkowej reprezentacji przez adwokata w postępowaniu karnym w przypadku wyznaczenia przez organa śledcze lub sąd (art. 7). Adwokat nie jest uprawniony do odwołania swojej zgody czy zlecenia reprezentowania danej osoby (art. 6(4)(6)).

57. Zgodnie z Kodeksem Etyki Zawodowej Adwokatów z 2003 r., adwokat ma obowiązek rozwiązać umowę dotyczącą reprezentowania klienta, jeżeli – po uzgodnieniu, iż będzie reprezentować klienta (z wyłączeniem sytuacji w okresie prowadzenia wstępnego śledztwa oraz postępowania przed sądem) – okaże się, że adwokat nie może reprezentować tego klienta. W takim przypadku, jeżeli jest to możliwe, adwokat musi powiadomić klienta z wyprzedzeniem (art. 10). Adwokat z urzędu lub zatrudniony prywatnie w postępowaniu karnym nie może odwołać swojej zgody na reprezentowanie klienta i ma obowiązek reprezentować klienta do czasu sporządzania i składania apelacji od wyroku (art. 13 § 2). Adwokat ma obowiązek wniesienia apelacji na żądanie klienta bądź jeżeli (i) istnieją podstawy prawne skrócenia wyroku, lub (ii) klient jest osobą nieletnią lub niepełnosprawną umysłowo, a sąd pierwszej instancji wyrazi zdanie odmienne niż zdanie adwokata i nałoży surowszą karę lub skaże klienta na podstawie poważniejszego przestępstwa (art. 13(4)). Co do zasady adwokat wniesie apelację, jeżeli (i) klient jest osobą nieletnią lub niepełnosprawną umysłowo; (ii) sąd pierwszej instancji wyrazi zdanie odmienne niż zdanie adwokata i nałoży surowszą karę; lub (iii) w opinii adwokata istnieją podstawy prawne skrócenia wyroku (art. 13(4) *in fine*). Przepisy te zostały zmienione w latach 2005 i 2007, i obecnie stanowią, co następuje:

„2. Adwokat z urzędu lub adwokat zatrudniony prywatnie w postępowaniu karnym nie może odwołać swojej zgody na reprezentowanie klienta, z wyjątkiem przypadków określonych przez prawo, i będzie bronić klienta, w tym także – jeżeli będzie to konieczne – na drodze sporządzenia i złożenia od wyroku apelacji dotyczącej zastosowania przepisów prawa ...

4. Adwokat złoży apelację od wyroku sądu pierwszej instancji (i) na wniosek klienta; (ii) jeżeli istnieją podstawy uchylecia takiego wyroku lub jego zmiany na korzyść klienta, lub (iii) co do zasady, jeżeli sąd wyrazi zdanie odmienne niż zdanie

adwokata i nałożyć surowszą karę lub skazać osobę nieletnią na podstawie poważniejszego przestępstwa...”

58. obrońcy wyznaczeni z urzędu w sprawach karnych otrzymują wynagrodzenie dzienne w wysokości od 275 do 1.100 rubli rosyjskich (RUB) z tytułu świadczonych usług, w tym spotkań z klientami na terenie jednostek penitencjarnych (zarządzenie Federalnych Ministerstw Sprawiedliwości i Finansów nr 199/87H z dnia 15 października 2007 r.; decyzje Prezydium Sądu Najwyższego Federacji Rosyjskiej z dnia 16 marca oraz z dnia 20 lipca 2011 r.).

C. Warunki tymczasowego aresztowania

59. Zgodnie z wewnętrznym regulaminem zakładu dla tymczasowo aresztowanych (Rozdział 3) obowiązującym w przedmiotowym czasie, każdy osadzony powinien mieć do dyspozycji oddzielne łóżko (jeśli to możliwe), pościel i zastawę stołową. W każdej celi powinny znajdować się stół, krzesło, sedes i dostęp do wody z kranu. Osadzeni muszą mieć możliwość skorzystania z prysznica przynajmniej raz w tygodniu. Na każdego osadzonego przypadać musi powierzchnia celi o wymiarach czterech metrów kwadratowych (Reguła 3.3. Regulaminu).

60. Zgodnie z obowiązującym w przedmiotowym czasie wewnętrznym regulaminem dla aresztów śledczych z 2000 r., każdy osadzony powinien otrzymać bezpłatnie łóżko, pościel, ręcznik i zastawę stołową. (Reguła 42). W każdej celi powinny znajdować się stół, krzesło, sedes i dostęp do wody z kranu (Reguła 44). Osadzeni otrzymują bezpłatnie trzy gorące posiłki dziennie (Reguła 46). Osadzeni muszą mieć możliwość skorzystania z prysznica przynajmniej raz w tygodniu, a pościel ma być zmieniana raz w tygodniu (Reguła 47). Osadzeni powinni spędzać jedną godzinę dziennie na spacerze na dziedzińcu aresztu śledczego (Reguła 138).

D. Korespondencja skazanych

61. Przepis art. 91 § 2 kodeksu karnego wykonawczego, zmienionego w dniu 8 grudnia 2003 r., stanowi, że korespondencja osadzonych podlega monitorowaniu przez władze więzienne. Przedmiotem kontroli nie jest korespondencja z sądami, prokuraturą, funkcjonariuszami więziennymi, Rzecznikiem Praw Obywatelskich, publiczną radą nadzorującą oraz Europejskim Trybunałem. Korespondencja pomiędzy skazanym a obrońcą (bądź innym upoważnionym pełnomocnikiem) nie podlega kontroli z wyłączeniem przypadków, gdy administracja ma podstawy, by sądzić, że korespondencja taka prowadzona jest w zamiarach przestępczych. W takim przypadku korespondencja kontrolowana jest na podstawie uzasadnionej decyzji naczelnika więzienia lub jego zastępcy.

62. Zgodnie z Wewnętrznym Regulaminem Więziennym z 2001 r., zmienionym w 2004 r., całość korespondencji osadzonych miała być obsługiwana przez władze więzienia. Korespondencja miała być umieszczana w skrzynkach pocztowych bądź przekazywana do rąk pracowników w niezaklejonych kopertach (Rozdział 12). W dniu 3 listopada 2005 r. przyjęty został nowy Regulamin. Zgodnie z Regułą 50 osadzeni mają obowiązek umieszczania listów w niezaklejonych kopertach w skrzynkach pocztowych lub przekazywania do rąk pracowników więzienia, z wyłączeniem korespondencji niepodlegającej monitorowaniu.

PRAWO

I. ZARZUTY NARUSZENIA ARTYKUŁU 3 I ARTYKUŁU 13 KONWENCJI

63. Skarżący podniósł zarzut naruszenia artykułu 3 Konwencji w tym względzie, że od marca 2001 do października 2003 r. przebywał w bardzo ciężkich warunkach w zakładzie dla tymczasowo aresztowanych dzielnicy Kurczatowskiej i areszcie śledczym w Czelabińsku nr 74/1.

64. Artykuł 3 Konwencji stanowi, co następuje:

„Nikt nie może być poddany torturom ani nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu.”

65. Skarżący oświadczył także, iż nie przysługiwały mu skuteczne środki odwoławcze w tym zakresie, co stanowiło naruszenie artykułu 13 Konwencji:

„Każdy czyje prawa i wolności zawarte w niniejszej Konwencji zostały naruszone, ma prawo do skutecznego środka odwoławczego do właściwego organu państwowego także wówczas, gdy naruszenia dokonały osoby wykonujące swoje funkcje urzędowe.”

A. Oświadczenia stron

1. Rząd

66. Rząd oświadczył, że skarżący przebywał w areszcie śledczym w marcu 2001 r., natomiast skarga do Trybunału została wniesiona w roku 2003. Zatem skarżący nie spełnił wymogów zasady sześciu miesięcy. Zakład dla tymczasowo aresztowanych i areszt śledczy podlegały innym władzom, a zatem nie było podstaw, by uznać, że osadzenie skarżącego w obu jednostkach stanowiło sytuację ciągłą.

67. Rząd stwierdził, że skarżący nie składał żadnych skarg dotyczących warunków osadzenia w zakładzie dla tymczasowo aresztowanych. Skarżący

nie zakwestionował odpowiedzi władz dotyczących długotrwałego i jego zdaniem niezgodnego z prawem osadzenia w tejże jednostce. Podobnie nie złożył do właściwej prokuratury odwołania od decyzji z dnia 10 września 2001 r. dotyczącej odmowy wszczęcia postępowania karnego w związku z zarzutem niezgodnego z prawem osadzenia w zakładzie dla tymczasowo aresztowanych. Następnie Rząd przyznał, że skarżący składał skargi dotyczące warunków osadzenia do właściwej prokuratury. Skarżący nie składał skarg dotyczących warunków osadzenia w areszcie śledczym.

68. W odniesieniu do zarzutu naruszenia artykułu 13 Konwencji Rząd stwierdził, że skarżący miał szansę powodzenia w przypadku złożenia skargi cywilnej dotyczącej nieodpowiednich warunków osadzenia. Zgodnie z prawem rosyjskim uprawnienia do podjęcia działań w tej kwestii posiadała także prokuratura.

69. Rząd przyznał, że w pewnych okresach osadzenia w areszcie śledczym ustawowy wymóg powierzchni czterech metrów na jednego osadzonego nie był spełniony, przy czym fakt ten nie musiał stanowić naruszenia artykułu 13 Konwencji. Pozostałe istotne warunki osadzenia (osobne łóżko, wentylacja, dostęp do naturalnego światła oraz wyżywienie) były zgodne z wymogami przepisów prawa rosyjskiego (informacje szczegółowe, zob. par. 40-42 powyżej).

2. Skarżący

70. Skarżący oświadczył, że warunki osadzenia w obu jednostkach były równie złe i z tego względu należy traktować sytuację jako ciągłą. Rząd nie przedstawił dowodów dotyczących zakładu dla tymczasowo aresztowanych i nie powinien zostać zwolniony z odpowiedzialności wyłącznie ze względu na upływ okresu przechowywania odnośnej ewidencji i dzienników.

71. Skarżący stwierdził, że prokuratura okręgowa nie podjęła działań w związku z jego skargami dotyczącymi warunków osadzenia w zakładzie dla tymczasowo aresztowanych. Pozostałe skargi nie zostały przekazane pracownikom jednostki penitencjarnej.

B. Ocena Trybunału

1. Dopuszczalność

72. Trybunał przypomina, że okres tymczasowego aresztowania skarżącego powinien być traktowany jako „sytuacja ciągła” pod warunkiem, że tymczasowe aresztowanie odbywa się w jednostce penitencjarnej tego samego typu i zasadniczo w tych samych warunkach (zob. *Ananyev i Inni przeciwko Rosji*, nr 42525/07 i 60800/08, § 78, 10 stycznia 2012 r.). Krótkie okresy nieobecności, podczas których skarżący opuszczał zakład w celu przesłuchania bądź innych czynności proceduralnych, nie miały wpływu na ciągły charakter tymczasowego aresztowania. Jednakże zwolnienie

skarżącego lub przeniesienie do jednostki penitencjarnej innego typu, zarówno na, jak i poza terenem danego zakładu, oznaczałoby zakończenie „sytuacji ciągłej”. Skargi dotyczące warunków tymczasowego aresztowania muszą zostać złożone w terminie sześciu miesięcy od daty zakończenia sytuacji będącej przedmiotem skargi lub, jeżeli istnieje dostępny krajowy środek odwoławczy, od daty wydania ostatecznej decyzji w związku z wyczerpaniem krajowych środków odwoławczych (ibid.).

73. Trybunał zauważa, że skarżący przebywał w zakładzie dla tymczasowo aresztowanych przez kilka dni w marcu 2001 r. (zob. par. 33 powyżej). Skargi dotyczące warunków osadzenia tamże oraz w areszcie śledczym, a także braku skutecznych środków odwoławczych zostały po raz pierwszy przedstawione Trybunałowi w skardze opatrzonej datą 2 lutego 2004 r.

74. Nie wskazano, że w okresie pobytu w zakładzie dla tymczasowo aresztowanych i później skarżący miał dostęp do jakichkolwiek środków odwoławczych oferujących uzasadnione szanse powodzenia lub też działających na korzyść skarżącego w związku z zasadą sześciu miesięcy (por. *Pavlenko przeciwko Rosji*, nr 42371/02, § 75, 1 kwietnia 2010 r.; *Roman Karasev przeciwko Rosji*, nr 30251/03, §§ 40-43, 25 listopada 2010 r. oraz *Orlov przeciwko Rosji*, nr 29652/04, §§ 64-65, 21 czerwca 2011 r.). Zauważono także, iż po osadzeniu w zakładzie dla tymczasowo aresztowanych skarżący został przeniesiony do jednostki penitencjarnej innego typu, tj. aresztu śledczego, w którym przebywał do października 2003 r. Zatem w niniejszej sprawie nie mamy do czynienia z sytuacją ciągłą. Z powyższego wynika, iż skarga dotycząca zakładu dla tymczasowo aresztowanych została złożona po terminie i musi zostać odrzucona zgodnie z artykułem 35 ust. 1 i ust. 4 Konwencji (zob. także *Fetisov i Inni przeciwko Rosji*, nr. 43710/07, 6023/08, 11248/08, 27668/08, 31242/08 i 52133/08, §§ 73-79, 17 stycznia 2012 r.).

75. Odnośnie do warunków osadzenia w areszcie śledczym w latach 2001 - 2003, Trybunał stwierdza, że kwestia wyczerpania krajowych środków odwoławczych jest ściśle powiązana z meritum skargi skarżącego, który twierdzi, że nie miał do dyspozycji skutecznego środka odwoławczego, z którego mógłby skorzystać w celu złożenia skargi na niehumanitarne warunki osadzenia. Z tego względu Trybunał stwierdza, iż niezbędnym jest włączenie zastrzeżenia Rząd do meritum sprawy (zob. *Ananyev i Inni*, cyt. powyżej, § 70). W dalszej kolejności Trybunał uznaje, że w tej części niniejsza skarga nie jest oczywiście bezzasadna w rozumieniu artykułu 35 ust. 3 lit. (a) Konwencji. Nie stwierdzono innych podstaw uznania skargi za niedopuszczalną. Z tego względu należy uznać ją za dopuszczalną.

2. Meritum

(a) Artykuł 13 Konwencji

76. W sprawie *Ananyev i Inni* (cyt. powyżej, §§ 93-119) Trybunał przeprowadził szczegółową analizę krajowych środków odwoławczych w ramach rosyjskiego systemu prawnego w odniesieniu do skargi dotyczącej istotnych warunków tymczasowego aresztowania w areszcie śledczym. W sprawie tej Trybunał uznał, że nie wykazano, iż rosyjski system prawny oferuje skuteczne środki odwoławcze, z których można skorzystać w celu zapobieżenia naruszeniu będącemu przedmiotem skargi bądź jego ciągłemu trwaniu oraz zapewnieniu skarżącemu właściwego i wystarczającego zadośćuczynienia w związku ze skargą na nieodpowiednie warunki osadzenia. W związku z powyższym Trybunał oddalił zastrzeżenie Rządu dotyczące niewyczerpania krajowych środków odwoławczych oraz stwierdził, że skarżący nie mieli do dyspozycji skutecznych krajowych środków odwoławczych dotyczących ich roszczeń, co stanowiło naruszenie artykułu 13 Konwencji.

77. Po rozpoznaniu argumentów Rządu Trybunał nie dopatrył się podstaw, by zmienić tę konkluzję w odniesieniu do niniejszej sprawy. Zauważając, że skarżący przedstawia „dający się uzasadnić” zarzut naruszenia artykułu 3 Konwencji, Trybunał uznaje, iż doszło do naruszenia artykułu 13 Konwencji.

(b) Artykuł 3 Konwencji

78. Trybunał wielokrotnie stwierdzał, że w sprawach dotyczących zarzutów nieodpowiednich warunków osadzenia nie ma konieczności rygorystycznego stosowania zasady *affirmanti incumbit probatio* (ciężar dowodu spoczywa na twierdzącym), jako że w takich przypadkach dostęp do informacji, które mogłyby potwierdzić lub odeprzeć takie zarzuty, posiada wyłącznie pozwany Rząd. Zatem, po zakomunikowaniu skargi Rządowi przez Trybunał, ciężar zgromadzenia i przedstawienia odnośnych dokumentów spoczywa na Rządzie. Brak przedstawienia przez Rząd przekonujących dowodów dotyczących istotnych warunków osadzenia może stanowić podstawę wyciągnięcia wniosków uzasadniających zarzuty skarżącego (zob. *Ananyev i Inni*, cyt. powyżej, § 123).

79. Trybunał zauważa, że uwagi Rządu zawierają załączniki, w szczególności zaświadczenia wydane w 2008 r. Jednakże dokumenty te nie zawierają wyraźnych odniesień do oryginalnych źródeł służących określeniu projektowanej pojemności i faktycznej liczby osób przebywających w celach w odnośnych okresach w latach 2001-20013.

80. Jednakże, uwzględniając dane przedstawione przez Rząd, wydaje się, że w pewnych okresach na jednego osadzonego w celi przypadła powierzchnia wielkości zaledwie dwóch metrów kwadratowych, obejmująca zarówno przestrzeń mieszkalną, jak i elementy wyposażenia

(meble czy deska sedesowa). Ponadto Rząd nie zakwestionował w sposób przekonujący zarzutu skarżącego w sprawie braku osobnych łóżek.

81. W świetle oświadczeń stron oraz dostępnych materiałów Trybunał stwierdza, iż ustalono następujące dodatkowe informacje. Wewnątrz cel znajdowały się zarówno stoły, jak i deski sedesowe, w niektórych przypadkach w odległości zaledwie jednego lub półtora metra. Toalety były oddzielone od przestrzeni mieszkalnej ścianką, o przybliżonych wymiarach jeden metr na półtora metra wysokości.

82. Ustalono zatem, iż przez znaczny okres czasu w latach 2001-2003 skarżący przebywał w złych warunkach. W tych warunkach musiał spożywać posiłki i załatwiać potrzeby fizjologiczne. Skarżący przez cały czas przebywał w celi, z wyłączeniem jednej godziny spaceru dziennie. Nie stwierdzono, by trudna sytuacja skarżącego była w znacznym stopniu złagodzona w jakikolwiek sposób, przykładowo ze względu na czas spędzony poza aresztem śledczym w trakcie procesu.

83. Z tego względu Trybunał stwierdza, że skarżący poddany był nieludzkiemu i poniżającemu traktowaniu, co stanowiło naruszenie artykułu 3 Konwencji. W związku z ustaleniami w odniesieniu do artykułu 13 Konwencji argument Rządu dotyczący wyczerpania krajowych środków odwoławczych powinien zostać oddalony.

84. W tych okolicznościach Trybunał uznaje, iż doszło do naruszenia artykułu 3 Konwencji.

I. ZARZUT NARUSZENIA ARTYKUŁU 5 UST. 1 KONWENCJI

85. Skarżący sformułował zarzut naruszenia artykułu 5 ust. 1 Konwencji na podstawie osadzenia po skazaniu na mocy wyroku z dnia 24 kwietnia 2003 r. wydanego przez sąd pierwszej instancji, który nie był „ustanowiony ustawą”. Artykuł 5 Konwencji we właściwym zakresie stanowi, co następuje:

„1. Każdy ma prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego. Nikt nie może być pozbawiony wolności, z wyjątkiem następujących przypadków i w trybie ustalonym przez prawo:

(a) zgodnego z prawem pozbawienia wolności w wyniku skazania przez właściwy sąd...”

A. Oświadczenia stron

86. Skarżący oświadczył, że Prezydium Sądu Najwyższego potwierdziło, iż skład sądu pierwszej instancji nie był zgodny z prawem. Wznowienie postępowania karnego, uchylenie wyroku z dnia 24 kwietnia 2003 r. oraz rewizja procesu skutkująca skazaniem skarżącego na mocy wyroku z dnia 16 lutego 2011 r. nie skorygowały nieprawidłowości pierwszego procesu i nie były wystarczające, by pozbawić skarżącego

statusu pokrzywdzonego. Skarżącemu nie wypłacono odszkodowania za okres osadzenia na mocy wyroku sądu pierwszej instancji z dnia 24 kwietnia 2003 r. do dnia 3 września 2009 r., kiedy wyrok ten uchylono. Następnie, podczas rewizji procesy skarżący nadal przebywał w areszcie. Obliczenie kary pozbawienia wolności nałożonej wyrokiem z dnia 16 lutego 2011 r. odbyło się na podstawie ogólnych wymogów prawa i postępowania karnego, nie zaś na podstawie ustaleń dotyczących niezgodności z prawem. Nie mogło zatem stanowić zadośćuczynienia w związku z zarzutem naruszenia artykułu 5 ust. 1 Konwencji. Uwzględniając czynniki, o których mowa powyżej oraz długość rewizji procesu, skarżący podkreślał, że nie utracił statusu pokrzywdzonego w odniesieniu do niniejszej skargi.

87. Rząd w pierwszej kolejności stwierdził, że ławnicy zasiadali w składzie sędziowskim sądu pierwszej instancji w sprawie karnej przeciwko skarżącemu w latach 2002 - 2003 w sposób zgodny z prawem. Po wznowieniu postępowania na poziomie krajowym Rząd twierdził, że uznano, iż doszło do naruszenia praw skarżącego i uchylono zakwestionowany wyrok z dnia 24 kwietnia 2003 r. Tymczasowe aresztowanie skarżącego od dnia 10 czerwca 2009 r. zostało nakazane w sposób zgodny z prawem i było przez władze krajowe przedłużane. Nowy, zgodny z prawem wyrok został wydany w lutym 2011 r. Nałożona na mocy nowego wyroku kara pozbawienia wolności uwzględniała okres osadzenia skarżącego na podstawie wyroku z dnia 24 kwietnia 2003 r. W ten sposób władze usunęły wszelkie negatywne skutki tego wyroku dla skarżącego. Zatem skarżący utracił status pokrzywdzonego w odniesieniu do niniejszej skargi.

B. Ocena Trybunału

1. Dopuszczalność

88. W świetle oświadczeń stron Trybunał stwierdza, iż ze skargą wiążą się skomplikowane kwestie dotyczące faktów i prawa w kontekście Konwencji, rozpatrzenie których wymaga rozstrzygnięcia co do meritum. Z tego względu Trybunał uznaje, że w tej części niniejsza skarga nie jest oczywiście bezzasadna w rozumieniu artykułu 35 ust. 3 lit. (a) Konwencji. Nie stwierdzono innych podstaw uznania skargi za niedopuszczalną. W związku z tym musi zostać uznana za dopuszczalną.

2. Meritum

89. Wyrokiem z dnia 24 kwietnia 2003 r. skarżący został skazany na karę dwudziestu dwóch lat pozbawienia wolności. W dniu 19 września 2003 r. sąd apelacyjny utrzymał w mocy wyrok skazujący i skrócił okres pozbawienia skarżącego wolności do dwudziestu jeden lat. W 2009 r. postępowanie karne zostało wznowione na drodze nadzorczej procedury

rewizyjnej. W dniu 3 września 2009 r. rosyjski Sąd Najwyższy uchylił wyrok z dnia 24 września 2003 r. i zarządził przeprowadzenie rewizji procesu. We wrześniu 2010 r. Prezydium Sądu Najwyższego zmieniło uzasadnienie decyzji z dnia 3 września 2009 r., jednocześnie potwierdzając uchylenie wyroku sądu pierwszej instancji z dnia 24 kwietnia 2003 r. W okresie rewizji procesu skarżący przebywał w areszcie. Rewizja procesu zakończyła się w 2011 r. Skarżący został skazany na karę dziesięciu lat i sześciu miesięcy pozbawienia wolności.

90. W odniesieniu do wyroku sądu pierwszej instancji z dnia 24 kwietnia 2003 r. skarżący podniósł dwa odrębne zarzuty. Stwierdził, że sąd pierwszej instancji w sprawie karnej nie był „ustanowiony ustawą”, co stanowiło naruszenie artykułu 6 ust. 1 Konwencji (zob. par. 112-129 poniżej). Ponadto skarżący oświadczył, iż okres odbywanej przez niego kary pozbawienia wolności na mocy wyroku sądu pierwszej instancji nie był zgodny z wymogami artykułu 5 ust. 1 Konwencji.

91. W pierwszej kolejności Trybunał zbada, czy osadzenie skarżącego po skazaniu w 2003 r. spełniało wymogi artykułu 5 (por. *Menesheva przeciwko Rosji*, nr 59261/00, §§ 91-93, ETPCz 2006-III).

(a) Status pokrzywdzonego skarżącego po wznowieniu sprawy karnej na poziomie krajowym

92. W pierwszej kolejności Trybunał musi zapoznać się z argumentem Rządu, że – podobnie jak w przypadku skargi dotyczącej naruszenia artykułu 6 – skarżący utracił status pokrzywdzonego na skutek uchylenia kwestionowanego wyroku z dnia 24 kwietnia 2003 r. oraz rewizji procesu.

93. W orzecznictwie Trybunału termin „pokrzywdzony” w kontekście artykułu 34 Konwencji oznacza osobę bezpośrednio dotkniętą danym działaniem bądź zaniechaniem, jako że może dojść do naruszenia Konwencji nawet w sytuacji braku szkody; szkoda ma znaczenie istotne wyłącznie w kontekście artykułu 41. W konsekwencji decyzja bądź środek korzystny dla skarżącego nie jest z zasady wystarczająca, by pozbawić skarżącego statusu „pokrzywdzonego”, chyba że władze krajowe przyznały, w sposób wyraźny lub dorozumiany, że doszło do naruszenia oraz zapewniły zadośćuczynienie z tytułu naruszenia Konwencji (zob. m.in. *Sakhnovskiy przeciwko Rosji* [WI], nr 21272/03, § 67, 2 listopada 2010 r.). Subsydiarny charakter mechanizmu ochrony Konwencji wyklucza rozpoznanie sprawy wyłącznie w przypadku spełnienia tych warunków (zob. *Arat przeciwko Turcji*, nr 10309/03, § 46, 10 listopada 2009 r.). Domniemana utrata przez skarżącego statusu pokrzywdzonego wymaga zbadania natury prawa będącego przedmiotem sporu, podstaw wskazanych przez władze krajowe w ich decyzji oraz dalszego istnienia negatywnych skutków dla skarżącego po wydaniu decyzji (zob. *Freimanis i Līdums przeciwko Łotwie*, nr 73443/01 i 74860/01, § 68, 9 lutego 2006 r.).

94. Oczywistym jest, iż w niniejszej sprawie władze przyznały, że doszło pierwotnie do naruszenia prawa skarżącego do sądu „ustanowionego ustawą” zgodnie z artykułem 6 ust. 1 Konwencji. Jednakże, po zapoznaniu się z dostępnymi materiałami, w tym z decyzją z dnia 1 września 2010 r. (zob. par. 24 powyżej), Trybunał nie jest przekonany, że w niniejszej sprawie władze krajowe przyznały, w sposób wyraźny lub dorozumiany, że osadzenie skarżącego (kara pozbawienia wolności) na podstawie wyroku sądu pierwszej instancji nie było „zgodne z prawem”.

95. Trybunał zauważa w każdym przypadku, że skarżący nie otrzymał odpowiedniego zadośćuczynienia. Trybunał przypomina, iż europejski system ochrony praw człowieka opiera się na zasadzie subsydiarności. Przed rozpoznaniem sprawy przez Trybunał Państwa powinny mieć możliwość naprawy naruszeń, do których doszło w przeszłości; jednakże „zasada subsydiarności nie oznacza rezygnacji z całości nadzoru nad wynikiem zastosowania środków krajowych” (zob. *Giuseppe Mostacciolo przeciwko Włochom* (nr 2) [WI], nr 65102/01, § 81, 29 marca 2006 r.). Ponadto nie należy rozumieć zasady subsydiarności jako umożliwiającej Państwom unikania jurysdykcji Trybunału (zob. *Sakhnovskiy*, cyt. powyżej, § 76).

96. Jest jasnym, iż skarżący w niniejszej sprawie stał się pokrzywdzonym przez złożeniem skargi do Trybunału. Państwo miało obowiązek zapewnienia skarżącemu właściwego i wystarczającego zadośćuczynienia z tytułu niniejszej skargi w sposób terminowy, to jest, przed rozpoznaniem skargi przez Trybunał. W opinii Trybunału sam fakt ponownego wszczęcia postępowania nie wystarczał, by pozbawić skarżącego statusu pokrzywdzonego.

97. Porównując – w odniesieniu do zarzutów naruszenia artykułu 6 Konwencji – w sprawie *Sakhnovskiy* (cyt. powyżej, § 83) Trybunał uznał, że nie można uznać, iż wznowienie postępowania jako takie automatycznie stanowi wystarczające zadośćuczynienie, które mogłoby pozbawić skarżącego statusu pokrzywdzonego.

98. Wracając do kwestii artykułu 5 Konwencji, Trybunał uznaje, że wznowienie sprawy karnej i rewizja procesu nie stanowiły właściwego i wystarczającego zadośćuczynienia skarżącemu w związku z zarzutem naruszenia artykułu 5 ust. 1 lit. (a) Konwencji. Ponad sześć lat osadzenia w jednostce penitencjarnej na podstawie wyroku z dnia 24 kwietnia 2003 r. oznacza, że wystąpiła istotna ingerencja w prawo skarżącego do wolności, a skarżący nie otrzymał odszkodowania ani innego właściwego i wystarczającego zadośćuczynienia. Rząd nie sugerował, że ze względu na okoliczności niniejszej sprawy zgodnie z prawem rosyjskim skarżącemu przysługuje jakiegokolwiek odszkodowanie.

99. Trybunał zauważa, iż sposób obliczenia długości kary pozbawienia wolności na mocy wyroku z dnia 16 lutego 2011 r. począwszy od daty zatrzymania skarżącego w dniu 13 marca 2001 r., wynikał z ogólnego

przepisu kodeksu karnego. Obliczenie to nie zostało dokonane w intencji - i nie stało się – uznania naruszenia i zadośćuczynienia z tytułu niniejszej skargi (zob. *Lebedev przeciwko Rosji*, nr 4493/04, § 47, 25 października 2007 r.).

100. Uwzględniając charakter prawa będącego przedmiotem sporu oraz utrzymywania się negatywnych skutków dla skarżącego po uchyleniu wyroku sądu pierwszej instancji, Trybunał stwierdza, że skarżący ma prawo uważać się za pokrzywdzonego w rozumieniu artykułu 34 Konwencji. Z tego względu Trybunał odrzuca sprzeciw Rządu w tym zakresie.

(b) Ocena okresu osadzenia na podstawie wyroku sądu pierwszej instancji z dnia 24 kwietnia 2003 r.

101. Trybunał musi ocenić, czy kwestionowane osadzenie było „zgodne z prawem” w tym, czy odbyło się „w trybie ustalonym przez prawo”. Zasadniczo Konwencja odwołuje się do prawa krajowego i wskazuje na obowiązek przestrzegania jego przepisów proceduralnych i materialnych, przy czym dodatkowo wymaga, by każdy przypadek pozbawienia wolności był zgodny z celem artykułu 5, to jest ochroną osób przez arbitralnością. Interpretacja i stosowanie prawa krajowego należy w pierwszej kolejności do władz krajowych, w szczególności do sądów. Jednakże ze względu na fakt, że zgodnie z artykułem 5 ust. 1 brak przestrzegania prawa krajowego stanowi naruszenie Konwencji, Trybunał może i powinien wykonywać uprawnienia do weryfikacji, czy prawo krajowe było przestrzegane (zob. *Benham przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, 10 czerwca 1996, §§ 40-41, *Raporty Wyroków i Decyzji 1996-III*).

102. Co do zasady okres pozbawienia wolności jest zgodny z prawem, jeżeli odbywał się na podstawie orzeczenia sądu. Stwierdzenie w późniejszym terminie, że sąd popełnił błąd w zakresie zastosowania prawa krajowego przy wydawaniu orzeczenia, nie musi koniecznie wywierać wpływu z mocą wsteczną na ważność odnośnego okresu osadzenia. Z tej przyczyny Trybunał konsekwentnie odmawiał uwzględniania skarg składanych przez osoby skazane na podstawie popełnienia przestępstw karnych, które podnosiły zarzut, że w sądy apelacyjne uznały, iż wyroki w ich sprawach wydane zostały na podstawie błędów w zakresie ustaleń faktycznych bądź dotyczących zastosowania prawa (*ibid*, § 42).

103. W sprawie *Menesheva* (cyt. powyżej, § 92) tymczasowe aresztowanie odbyło się na mocy nakazu wydanego przez sędziego, który co do zasady był kompetentny do podjęcia decyzji w tej sprawie. Trybunał uznał jednakże, iż sędzia wykonał swoje uprawnienia w sposób oczywiście niezgodny z gwarancjami proceduralnymi, o których mowa w Konwencji. Zatem postanowienie o tymczasowym aresztowaniu nie było zgodne z ogólną zasadą ochrony przed arbitralnością gwarantowaną na podstawie artykułu 5 Konwencji.

104. Niedawno, w sprawie *Mooren przeciwko Niemcom* [WI] (nr 11364/03, § 75, 9 lipca 2009 r.) Trybunał stwierdził, że jeżeli błędy w postanowieniu o tymczasowym aresztowaniu nie stanowiły rażącej i oczywistej nieprawidłowości, błędy takie mogą zostać naprawione przez krajowe sądy apelacyjne.

105. Przykładowo, w sprawie *Kolevi przeciwko Bułgarii* (nr 1108/02, §§ 175-79, 5 listopada 2009 r.) Najwyższy Sąd Kasacyjny potwierdził, że pozbawienie skarżącego wolności nie było zgodne z prawem krajowym z tego względu, że postępowanie karne przeciwko skarżącemu było od początku niedopuszczalne w związku ze zwolnieniem go z odpowiedzialności karnej w odnośnym czasie. Trybunał uznał, że sytuacja ta nosiła znamiona rażącej i oczywistej nieprawidłowości w tym względzie, że prawo krajowe w sposób bezwzględny i wystarczająco jasny zakazywało wszczynania postępowania karnego oraz pozbawiania wolności osób korzystających ze zwolnienia z odpowiedzialności karnej.

106. W innej sprawie Trybunał uznał, że postanowienie o tymczasowym aresztowaniu zawierało rażące i oczywiste nieprawidłowości w przypadku, gdy zostało unieważnione (wraz z przekazaniem sprawy do sądu niższej instancji celem ponownego rozpoznania) na skutek nieobecności adwokata i prokuratury na rozprawie dotyczącej tymczasowego aresztowania oraz niedokonania przez sąd wydający postanowienie o tymczasowym aresztowaniu oceny istotnych materiałów zawartych w aktach sprawy oraz braku uzasadnienia. Trybunał uwzględnił fakt, że nowe postanowienie o tymczasowym aresztowaniu, którego celem było zatwierdzenie uprzedniego okresu tymczasowego aresztowania, zostało wydane ponad miesiąc później, a ponadto ani w decyzji dotyczącej apelacji ani w nowym postanowieniu o tymczasowym aresztowaniu nie przedstawiono uzasadnienia (zob. *Romanova przeciwko Rosji*, nr 23215/02, §§ 108-12, 11 października 2011 r.).

107. Trybunał nie dopatrył się naruszenia artykułu 5 ust. 1 Konwencji w sytuacji, gdyż postanowienie o tymczasowym aresztowaniu zostało uchylone (i przekazane do ponownego rozpoznania) na tej podstawie, że postanowienie zostało wydane przez dwuosobowy skład sędziowski, podczas gdy zgodnie z właściwymi przepisami proceduralnymi postanowienie takie powinno było zostać wydane przez jednego sędziego (zob. *Riccardi przeciwko Rumunii*, nr 3048/04, § 54, 3 kwietnia 2012 r.). Trybunał uznał, iż nieprawidłowość ta miała charakter proceduralny, a zatem nie można było stwierdzić, że stanowiła rażącą i oczywistą nieprawidłowość, która mogłaby prowadzić do unieważnienia tymczasowego aresztowania skarżącego. Trybunał zauważył w tym względzie, że uchylając postanowienie o tymczasowym aresztowaniu, sąd apelacyjny nie uznał go za prawnie nieważne oraz nie uznał postanowienia o tymczasowym aresztowaniu skarżącego za niezgodne z prawem z mocą wsteczną. Trybunał stwierdził także, iż nowe postanowienie o

tymczasowym aresztowaniu zostało wydane niezwłocznie i w sposób zgodny z obowiązującymi zasadami dotyczącym składu ławy sędziowskiej (ibid.)

108. Wracając do niniejszej sprawy Trybunał zauważa, że niniejsza skarga dotyczy kary dwudziestu dwóch pozbawienia wolności nałożonej w pierwszej instancji przez Sąd Okręgowy w Czelabińsku. Fakt, że Sąd Okręgowy był co do zasady właściwy do podjęcia takiej decyzji, nie jest przedmiotem sporu pomiędzy stronami. Trybunał zauważa, jednakże, iż zarówno w trakcie procesu, jak i po jego zakończeniu, skarżący podejmował próby uzasadnienia i uzyskania potwierdzenia swoich zarzutów dotyczących niespełnienia wymogów ustawy o ławnikach w odniesieniu do faktycznego składu sądu pierwszej instancji (zob. par. 8, 18, 20 i 50 powyżej). Zgodnie z prawem rosyjskim obowiązującym w przedmiotowym czasie, ławnicy pełnili funkcję sędziów niezawodowych w sprawach karnych, a listy ławników były sporządzane przez władze lokalne i zatwierdzane przez regionalne władze ustawodawcze (zob. par. 50 powyżej).

109. Nie uzyskawszy niezwłocznego i odpowiedniego zadośćuczynienia w zwykłym postępowaniu apelacyjnym w odniesieniu do zarzutu dotyczącego ławników, skarżący musiał odbyć karę pozbawienia wolności nałożoną przez sąd pierwszej instancji w dniu 24 kwietnia 2003 r. Kilka lat po wydaniu wyroku sądu pierwszej instancji Sąd Najwyższy uznał w ramach nadzorczej procedury rewizyjnej, że skład sądu pierwszej instancji nie był „ustanowiony ustawą” w odniesieniu do ławników, pani G. i pani Ch. Brakowało wskazań, by zostały one uprawnione do pełnienia funkcji ławników w sprawie karnej skarżącego zakończonej nałożeniem surowej kary pozbawienia wolności.

110. Trybunał stwierdza, że w okolicznościach niniejszej sprawy doszło do wystąpienia rażącej i oczywistej nieprawidłowości w odniesieniu do okresu osadzenia skarżącego na podstawie wyroku sądu pierwszej instancji z dnia 24 kwietnia 2003 r. (por. *Riccardi*, cyt. powyżej, § 54).

111. Z tego względu sąd, który skazał skarżącego, nie był „właściwy”, a osadzenie skarżącego nie było „zgodne z prawem” w rozumieniu artykułu 5 ust. 1 lit. (a) Konwencji. Ze względu na powagę tego naruszenia oraz w związku z brakiem odpowiedniego uznania i zadośćuczynienia Trybunał uznaje, że osadzenie skarżącego na podstawie wyroku sądu pierwszej instancji nie było zgodne z artykułem 5 ust. 1 Konwencji. Doszło zatem do naruszenia tego przepisu.

III. ZARZUT NARUSZENIA ARTYKUŁU 6 KONWENCJI

112. Skarżący podniósł zarzut naruszenia artykułu 6 Konwencji, twierdząc, iż postępowanie karne prowadzone przeciwko niemu w 2003 r.

nie było rzetelne, że skład sądu pierwszej instancji nie był zgodny z prawem oraz że w postępowaniu apelacyjnym nie udzielono mu pomocy prawnej.

113. Artykuł 6 Konwencji we właściwym zakresie stanowi, co następuje:

„1. Każdy ma prawo do sprawiedliwego i publicznego rozpatrzenia jego sprawy w rozsądnym terminie przez niezawisły i bezstronny sąd ustanowiony ustawą przy rozstrzygnięciu o ... zasadności każdego oskarżenia w wytoczonej przeciwko niemu sprawie karnej...

3. Każdy oskarżony o popełnienie czynu zagrożonego karą ma co najmniej prawo do:

... (c) bronienia się osobiście lub przez ustanowionego przez siebie obrońcę, a jeśli nie ma wystarczających środków na pokrycie kosztów obrony - do bezpłatnego korzystania z pomocy obrońcy wyznaczonego z urzędu, gdy wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości;...”

A. Oświadczenia stron

1. Skarżący

114. Skarżący zarzucił, że ławnicy zostali dopuszczeni do składu sędziowskiego niezgodnie z ustawą o ławnikach. Skarżący twierdził także, iż sąd pierwszej instancji arbitralnie usunął adwokata skarżącego, Zh., oraz odmówił dopuszczenia pełnomocnika niezawodowego; adwokaci wyznaczeni w ramach pomocy prawnej, Z. i P. byli nieskuteczni; Z. nie sporządził apelacji i nie brał udziału w postępowaniu apelacyjnym mimo obietnic, że podejmie takie działania; w rezultacie w trakcie postępowania apelacyjnego skarżący nie korzystał z pomocy prawnej.

115. Następnie skarżący stwierdził, że w ramach rewizji procesu skutkującej skazaniem skarżącego na mocy wyroku z dnia 16 lutego 2011 r. nie skorygowano nieprawidłowości pierwszego procesu. Wznowienie postępowania karnego i uchylenie wyroku z dnia 24 kwietnia 2003 r. nie były wystarczające. Prezydium Sądu Najwyższego zmieniło zakres uznania naruszeń i ograniczyło je do niezgodnego z prawem składu sądu pierwszej instancji. Zatem, mimo że decyzje sądu pierwszej instancji oraz sądu apelacyjnego z 2003 r. zostały uchylone, nie uznano naruszeń zarzucanych w odniesieniu do orzeczenia z dnia 1 września 2010 r., w szczególności w odniesieniu do nieskutecznej pomocy prawnej w trakcie procesu. W każdym przypadku rewizja procesu w 2011 r. doprowadziła do wystąpienia dalszych naruszeń artykułu 6 Konwencji ze względu na niewystarczającą pomoc prawną ze strony adwokata K., narzuconego skarżącemu w miejsce adwokata D. Skarżący nie miał możliwości kontaktować się z adwokatem w tajemnicy, w szczególności z tej przyczyny, że K. nie przyszedł porozmawiać ze skarżącym w areszcie śledczym. Ze względu na wskazane powyżej zarzuty naruszenia oraz długość rewizji procesu, skarżący nie

utracił statusu pokrzywdzonego w odniesieniu do skargi pierwotnej dotyczącej procesu prowadzonego w latach 2001-2003.

2. Rząd

116. Rząd stwierdził, że doszło do naruszenia artykułu 6 Konwencji ze względu na brak pomocy prawnej w postępowaniu apelacyjnym w 2003 r., natomiast nie doszło do naruszenia tego artykułu z tytułu składu sądu pierwszej instancji oraz pomocy prawnej udzielonej skarżącemu podczas procesu.

117. Rząd oświadczył, że wyrok sądu pierwszej instancji z dnia 24 kwietnia 2003 r. został uchylony ze względu na fakt, że skład sędziowski nie był zgodny z prawem. Zatem sąd rosyjski uznał, że doszło do naruszeń związanych z procesem. Takie uznanie, wraz z rzetelną rewizją procesu skarżącego, stanowiły odpowiednie zadośćuczynienie. Skarżący otrzymał właściwe doradztwo prawne ze strony adwokata K. oraz jednoznacznie zrzekł się prawa do procesu z udziałem ławy przysięgłych i wyraził zgodę na rozpoznanie sprawy przez sędziego. Zatem przestała istnieć względem skarżącego sytuacja, w której byłby on ofiarą domniemanego naruszenia artykułu 6 Konwencji w odniesieniu do postępowania karnego przeciwko skarżącemu.

B. Ocena Trybunału

118. Trybunał przypomina, iż zgodnie z przepisem artykułu 19 Konwencji, jego jedynym zadaniem jest zapewnienie przestrzegania zobowiązań podjętych przez Strony Konwencji. W szczególności Trybunał nie jest właściwy do badania skarg dotyczących zarzutu popełnienia przez sądy krajowe błędów prawnych bądź faktycznych, z wyłączeniem przypadków, w których Trybunał uzna, że takie błędy mogły pociągać za sobą potencjalne naruszenie dowolnych praw czy swobód zagwarantowanych Konwencją (zob. między innymi *Schenk przeciwko Szwajcarii*, 12 lipca 1988 r., § 45, Seria A nr 140).

119. W odniesieniu do artykułu 6 Konwencji Trybunał przypomina, że dopuszczalność dowodów podlega zasadniczo regulacji zgodnie z przepisami prawa krajowego i, ogólnie rzecz biorąc, ocena dowodów leży w kompetencji sądów krajowych. Zadaniem Trybunału w świetle Konwencji nie jest stwierdzenie, czy oświadczenia świadków zostały odpowiednio dopuszczone jako dowody, lecz raczej ustalenie, czy postępowanie jako całość, w tym także sposób dopuszczania dowodów, było rzetelne (zob. *Doorson przeciwko Holandii*, 26 marca 1996 r., § 67, *Raporty* 1996-II, and *Van Mechelen i Inni przeciwko Holandii*, 23 kwietnia 1997 r., § 50, *Raporty* 1997-III).

120. Uwzględniając powyższe zasady Trybunał w pierwszej kolejności zbadał zarzuty pierwotnie przedstawione przez skarżącego i dotyczące

wstępnego śledztwa w sprawie karnej. Nie wykazano, że skarżący nie miał odpowiednich możliwości przedstawienia swoich argumentów i dowodów oraz zakwestionowania argumentów i dowodów prokuratury w ramach procedury kontradyktoryjnej. Materiały przedstawione Trybunałowi w niniejszej sprawie nie wskazują na to, by zarzucane naruszenie było tak istotne, że skutkowało brakiem ogólnej rzetelności postępowania wymaganej artykułem 6 Konwencji. Ponadto Trybunał zauważa, że skarżący korzystał z pomocy prawnej podczas procesu oraz że nie uzasadniono w sposób przekonujący, by pomoc ta była oczywiście nieskuteczna bądź w inny sposób naruszała postanowienia Konwencji.

121. Odnośnie do zarzutów dotyczących konkretnie składu sądu pierwszej instancji oraz kwestii pomocy prawnej – zgodnie z potwierdzeniem przez rosyjski Sąd Najwyższy – uzasadnione były skargi dotyczące składu sądu pierwszej instancji oraz braku pomocy prawnej w postępowaniu apelacyjnym w roku 2003 (por. *Posokhov przeciwko Rosji*, nr 63486/00, § 36, ETPCz 2003-IV). W pierwszej kolejności Trybunał zamierza zbadać argument Rządu, iż skarżący utracił status pokrzywdzonego ze względu na rewizję procesu w 2011 r.

122. Trybunał przeprowadzi analizę w świetle zasad określonych w sprawie *Sakhmovskiy* (cyt. powyżej, §§ 66-71 i §§ 76-84) oraz w odniesieniu do oświadczeń stron dotyczących wznowionego postępowania.

123. Po zapoznaniu się z dostępnymi materiałami Trybunał zauważa, że sprawa skarżącego została ponownie rozpoznana przez sąd „ustanowiony ustawą”. Pozostaje zatem do ustalenia, czy w trakcie rewizji procesu poszanowane było prawo skarżącego do pomocy prawnej.

124. Trybunał przypomina także, że wyznaczenie obrońcy nie zapewnia samo w sobie skuteczności pomocy, jaką adwokat może świadczyć na rzecz klienta (zob. *Czekalla przeciwko Portugalii*, nr 38830/97, § 60, ETPCz 2002-VIII). Państwo nie może ponosić odpowiedzialności za wszelkie niedociągnięcia ze strony adwokata wyznaczonego w ramach pomocy prawnej. Zgodnie z zasadą niezależności zawodów prawniczych od Państwa, prowadzenie obrony jest zasadniczo sprawą pomiędzy oskarżonym a jego obrońcą, niezależnie od faktu ustanowienia obrońcy w ramach pomocy prawnej bądź finansowania ze środków prywatnych. Zgodnie z przepisem artykułu 6 ust. 3 lit. (c) właściwe władze krajowe mają obowiązek interweniować wyłącznie w przypadku, gdy brak świadczenia przez wyznaczonego z urzędu obrońcę skutecznej pomocy prawnej jest oczywisty lub władze zostały powiadomione o tym fakcie w inny sposób (ibid).

125. Prawo oskarżonego do komunikacji z pełnomocnikiem prawnym na osobności stanowi element podstawowych wymogów rzetelnego procesu w demokratycznym społeczeństwie, jak wynika z artykułu 6 ust. 3 lit. (c) Konwencji. Jeżeli adwokat nie może porozumiewać się z klientem i otrzymywać od niego poufnych zaleceń bez takiego nadzoru, jego pomoc

staje się mniej skuteczna, podczas gdy intencją Konwencji jest zagwarantowanie praw, które są praktyczne i skuteczne (zob. *Sakhnovskiy*, cyt. powyżej, § 97). Kontakty oskarżonego z adwokatem mogą zostać ograniczone, jeżeli istnieje ku temu właściwa podstawa (zob. *Öcalan przeciwko Turcji* [WI], nr 46221/99, § 133, ETPCz 2005-IV). Trybunał przypomina, że kontakty pomiędzy osadzonym a jego adwokatem z natury swojej charakteryzują się pewnymi ograniczeniami dotyczącymi czasu i miejsca. Wszelkie ograniczenia relacji pomiędzy klientami a adwokatami, zarówno wynikające z natury takich relacji, jak i powstałe w indywidualnych przypadkach, nie powinny zakłócać skutecznej pomocy prawnej, do której pozwany ma prawo (zob. *Orlov przeciwko Rosji*, nr 29652/04, § 106, 21 czerwca 2011 r.).

126. obrońca wyznaczony z urzędu w związku z rewizją procesu niezaprzeczalnie nie spotkał się ze skarżącym w areszcie śledczym. Jednakże strony zgadzają się, że adwokat rozmawiał ze skarżącym kilkakrotnie przed i po rozprawach sądowych, w tym także w budynku sądu (zob. także par. 32 powyżej).

127. Trybunał zauważa, że w niniejszej sprawie sędzia pierwszej instancji przykładął wagę do skutecznego wykonania prawa do obrony (zob. par. 26, 27 i 32 powyżej). Trybunał stwierdza, że materiały w aktach sprawy nie są wystarczające, by uzasadnić twierdzenie, iż w trakcie rewizji procesu prawo skarżącego do pomocy prawnej nie było respektowane. Nie uzasadniono, że praktyczne aspekty aranżowania spotkania (spotkań) z adwokatem w pomieszczeniu sądu nie zapewniały komunikacji w odosobnieniu.

128. Zatem Trybunał zauważa, że postępowanie zostało wznowione w czerwcu 2009 r., a rewizja procesu trwała do lutego 2011 r. i stwierdza, że ze względu na okoliczności niniejszej sprawy można przyjąć, iż podczas rewizji procesu skorygowano nieprawidłowości pierwszego procesu z lat 2001 - 2003, które leżały u podstaw niniejszej skargi do Trybunału.

129. Zatem ta część skargi jest oczywiście bezzasadna i musi zostać odrzucona zgodnie z artykułem 35 ust. 3 lit. (a) i ust. 4 Konwencji.

IV. ZARZUTY NARUSZENIA ARTYKUŁU 8 I ARTYKUŁU 34 KONWENCJI

130. Skarżący stwierdził, że jego korespondencja z Trybunałem, jak również pisma do i od okręgowej rady adwokackiej oraz organizacji pozarządowej były kontrolowane przez pracowników jednostek penitencjarnych.

A. Oświadczenia stron

1. Skarżący

131. Skarżący oświadczył, że pieczęci więzienia na listach (a nie kopertach) potwierdzają, iż pisma kierowane do skarżącego przez Trybunał w latach 2004-2005, a także wszystkie pozostałe pisma podobnego typu, były kontrolowane przez pracowników więzienia. Do listów skarżącego adresowanych do Trybunału załączano pisma przewodnie z więzienia zawierające krótkie wskazania co do treści listów bądź liczby stron. Będąc świadomym tej praktyki, skarżący czuł się zastraszony, a także zobowiązany do usuwania pewnych zarzutów – dotyczących więzienia – ze skargi do Trybunału. Pisma skarżącego adresowane do Trybunału były wysyłane z opóźnieniem od czterech do pięciu dni.

132. Skarżący przedstawił podobne argumenty w odniesieniu do monitorowania jego korespondencji na poziomie krajowym.

2. Rząd

133. Rząd argumentował, że nie utrudniano skarżącemu składania skarg do władz krajowych i Trybunału. Skarżący złożył ponad 200 skarg, w tym dwadzieścia osiem skierowanych do Trybunału. W 2009 r. władze więzienne zostały przeszkolone i otrzymały zalecenie, by informować osadzonych o wymogu przekazywania uprzywilejowanej korespondencji do wysłania w zaklejonych kopertach.

134. Następnie, w odniesieniu do pisma skarżącego z dnia 7 czerwca 2011 r. adresowanego do Trybunału, Rząd argumentował, że skarżący powinien był wszcząć postępowanie na podstawie rozdziału 25 kodeksu postępowania cywilnego. Skarżący przekazał swój list z dnia 7 czerwca 2011 r. funkcjonariuszowi więzienia bez koperty. Skarżący został uprzednio poinformowany o procedurze przesyłania korespondencji adresowanej do Trybunału, mianowicie o obowiązku przekazywania jej w zaklejonej kopercie, którą w przypadku braku pieniędzy można było otrzymać bezpłatnie. Skarżący, który posiadał pieniądze na koncie, odmówił zakupu koperty. Odmówił także przyjęcia koperty bezpłatnej. Aby uniknąć opóźnień, pracownicy więzienia włożyli list do koperty i wysłali do Trybunału.

B. Ocena Trybunału

1. Odnośnie do monitorowania korespondencji skarżącego na poziomie krajowym

135. Odnośnie do monitorowania korespondencji skarżącego na poziomie krajowym (Okręgowa Rada Adwokacka i Centrum

Międzynarodowej Pomocy Prawnej), Trybunał uznaje, że kwestię tę należy zbadać w kontekście artykułu 8 Konwencji, który stanowi, co następuje:

„1. Każdy ma prawo do poszanowania ... swojej korespondencji.

2. Niedopuszczalna jest ingerencja władzy publicznej w korzystanie z tego prawa z wyjątkiem przypadków przewidzianych przez ustawę i koniecznych w demokratycznym społeczeństwie z uwagi na bezpieczeństwo państwowe, bezpieczeństwo publiczne lub dobrobyt gospodarczy kraju, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwom, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności osób.”

(a) Dopuszczalność

136. Trybunał stwierdza, że Rząd nie przedstawił konkretnych argumentów dotyczących dopuszczalności niniejszej skargi. W tym miejscu Trybunał zauważa jednakże, że zarzut skarżącego dotyczy ustawowych zasad monitorowania korespondencji osadzonych w Rosji (zob. par. 61 powyżej). Nie sformułowano zarzutu, a Trybunał nie sądzi, by skarżący miał do dyspozycji środki odwoławcze oferujące uzasadnione szanse powodzenia, jako że władze krajowe najwyraźniej posiadały nieograniczony zakres swobody w zakresie rutynowego monitorowania całości korespondencji o charakterze nieuprzywilejowanym (por. *Belyaev i Digtyar przeciwko Ukrainie*, nr 16984/04 i 9947/05, § 45, 16 lutego 2012 r.).

137. Trybunał uznaje, że niniejsza skarga nie jest oczywiście bezzasadna w rozumieniu artykułu 35 ust. 3 lit. (a) Konwencji. Nie stwierdzono innych podstaw uznania skargi za niedopuszczalną. Z tego względu należy uznać ją za dopuszczalną.

b) Meritum skargi

138. Trybunał zauważa - i fakt ten nie jest przedmiotem sporu pomiędzy stronami - że korespondencja skarżącego była kontrolowana przez pracowników więzienia. W opinii Trybunału monitorowanie stanowiło „ingerencję” w rozumieniu artykułu 8 Konwencji. Ingerencja tego rodzaju będzie stanowić naruszenie artykułu 8, chyba że jest „zgodna z prawem, służy jednemu lub więcej uzasadnionym celom, o jakich mowa w ust. 2 i ponadto jest „konieczna w demokratycznym społeczeństwie” dla osiągnięcia takich celów (zob. między innymi *Szuluk przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, nr 36936/05, § 43, ETPCz 2009).

139. Rząd oświadczył, że ingerencja była zgodna z artykułem 91 kodeksu karnego wykonawczego (kkk), który stanowi, że wychodząca i przychodząca korespondencja o charakterze nieuprzywilejowanym skazanego więźnia musi być kontrolowana (zob. par. 61 powyżej). Trybunał miał już okazję zauważyć (zob. *Boris Popov przeciwko Rosji*, nr 23284/04, § 100, 28 października 2010 r.), że przepis art. 91 kkk zawiera rozróżnienie między zwykłą, uprzywilejowaną pocztą skazanego więźnia a korespondencją z osobą świadczącą na jego rzecz pomoc prawną.

140. W związku z brakiem szczegółowych argumentów czy uzasadnienia Trybunał przyjmuje, że w niniejszej sprawie zastosowanie miała zasada ogólna wynikająca z art. 91 kodeksu dotycząca korespondencji zwykłej, która stanowiła podstawę prawną monitorowania korespondencji pomiędzy skarżącym a jego korespondentami na poziomie krajowym. Ponadto Trybunał zauważa, że strony nie twierdziły, by kwestia ta podlegała regulacji na poziomie krajowym na mocy innych przepisów. Zatem w niniejszej sprawie ingerencja była zgodna z „ustawą”.

141. W sprawach dotyczących skarg indywidualnych nie jest zadaniem Trybunału weryfikacja odnośnych przepisów ustawodawstwa czy konkretnej praktyki w sposób abstrakcyjny. Trybunał obowiązany jest ograniczyć się, na tyle, na ile jest to możliwe, nie zapominając jednakże o ogólnym kontekście, do zbadania kwestii podniesionych w ramach złożonej do Trybunału skargi. Zatem w tym miejscu zadaniem Trybunału nie jest ocena *in abstracto* zgodności z Konwencją powyższej procedury, lecz ustalenie, *in concreto*, wpływu ingerencji na prawo skarżącego do poszanowania jego korespondencji (zob. niedawno wydany wyrok w sprawie *Nejdet Şahin i Perihan Şahin przeciwko Turcji* [WI], nr 13279/05, §§ 68-70, 20 października 2011 r.). W niniejszej sprawie Trybunał skoncentruje się na proporcjonalności w odniesieniu do monitorowania korespondencji skarżącego.

142. Pojęcie konieczności implikuje, że ingerencja odpowiada pilnej potrzebie społecznej, a w szczególności jest proporcjonalna do zamierzonego uprawnionego celu. Przy określaniu, czy ingerencja jest „konieczna w społeczeństwie demokratycznym”, można uwzględnić margines oceny Państwa (zob. między innymi *Dickson przeciwko Zjednoczonemu Królestwu* [WI], nr 44362/04, § 77, ETPCz 2007-V). O ile wstępna ocena takiej konieczności leży w gestii władz krajowych, ostateczna ocena, czy wskazane podstawy ingerencji są istotne i wystarczające, pozostaje przedmiotem weryfikacji przez Trybunał z punktu widzenia zgodności z wymogami Konwencji.

143. Pewne środki kontroli korespondencji więźniów są potrzebne i jako takie nie są niezgodne z Konwencją, uwzględniając zwykłe i uzasadnione wymogi pozbawienia wolności (zob. między innymi, *Silver i Inni przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, 25 marca 1983 r., § 98, Seria A nr 61 oraz *Boris Popov*, cyt. powyżej, § 106). Przy ocenie dopuszczalnego zakresu takiej kontroli nie należy jednakże pomijać faktu, iż możliwość pisania i otrzymywania listów stanowi niekiedy jedyny kontakt więźnia ze światem zewnętrznym (zob. *Campbell przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, 25 marca 1992, § 45, Seria A nr 233).

144. Ocena proporcjonalności ingerencji uwzględnia charakter korespondencji, której ona dotyczy. Przykładowo, Trybunał stwierdził, że poufność jest niezbędna w odniesieniu do korespondencji więźnia z adwokatem dotyczącej przyszłego lub toczącego się postępowania,

szczególnie w przypadku, gdy korespondencja taka odnosi się do roszczeń i skarg przeciwko władzom więziennym. Objęcie takiej korespondencji kontrolą rutynową, szczególnie przez osoby lub władze, które mogą być bezpośrednio zainteresowane przedmiotem takiej korespondencji, nie jest zgodne z zasadami poufności i tajemnicy zawodowej związanymi z relacjami pomiędzy adwokatem i jego klientem (zob. *Campbell*, cyt. powyżej, § 47). Trybunał uznał także, iż - co do zasady - korespondencja pomiędzy rzeczywistym lub przyszłym skarżącym a jego pełnomocnikiem przez Trybunałem powinna mieć charakter uprzywilejowany (zob. *Boris Popov*, cyt. powyżej, § 112).

145. Trybunał przywiązuje także wagę do dokładnego charakteru ingerencji w danej sprawie. Przykładowo, w sprawie *Szuluk przeciwko Zjednoczonemu Królestwu*, cyt. powyżej, komendant więzienia poinformował skarżącego, iż zalecono kontrolę jego korespondencji dotyczącej spraw medycznych w celu poszukiwania elementów niezgodnych z prawem. Całość korespondencji pomiędzy skarżącym a zewnętrznym lekarzem specjalistą miała być przekazywana, w zamkniętych kopertach, do lekarza więziennego. Ten ostatni miał sprawdzać zawartość koperty celem sprawdzenia jej charakteru medycznego, a następnie ponownie ją zaklejać (§ 11).

146. Jak stwierdzono wcześniej, niniejsza sprawa dotyczy zastosowania zasad monitorowania korespondencji o charakterze nieuprzywilejowanym. Administracja więzienna miała zajmować się przekazywaniem całości korespondencji o charakterze nieuprzywilejowanym. Korespondencja taka miała być umieszczana w skrzynkach pocztowych bądź przekazywana pracownikom w niezaklejonych kopertach (zob. par. 62 powyżej). Monitorowanie na podstawie art. 91 kkk miało charakter niewybiórczy i rutynowy; nie było ograniczone w odniesieniu do czasu trwania ani zakresu. Przepis nie określał szczegółowo sposobu wykonania i nie określono wymaganych podstaw uzasadniających stosowanie kontroli. W kkk nie zawarto innych postanowień dotyczących niezależnej kontroli zakresu i czasu trwania środków monitorowania (zob. *Enea przeciwko Włochom* [WI], nr 74912/01, §§ 141-43, ETPCz 2009 r. oraz *Onoufriou przeciwko Cyprowi*, nr 24407/04, §§ 109-13, 7 stycznia 2010 r.).

147. Zatem władze państwowe nie miały obowiązku odnosić się – i nie odniosły się – do uprawnionego celu w rozumieniu artykułu 8 ust. 2 Konwencji. Monitorowanie korespondencji skarżącego nie było związane z postępowaniem karnym przeciwko skarżącemu. Wątpliwości budzi zatem fakt, czy ingerencję w korespondencję można uznać za uzasadnioną ze względów „zapobiegania przestępstwom” (por. *Piechowicz przeciwko Polsce*, nr 20071/07, § 238, 17 kwietnia 2012 r.).

148. Rząd nie przedstawił przekonujących argumentów uzasadniających rutynową kontrolę korespondencji ani nie wykazał, że zastosowano

wystarczające zabezpieczenia celem uniknięcia nadmiernego wpływu takiej ingerencji na prawo skarżącego do poszanowania jego korespondencji.

149. W niniejszej sprawie Trybunał nie dostrzega żadnego uzasadnienia rutynowej kontroli korespondencji skarżącego. Nie występowały podejrzenia dotyczące zagrożenia bezpieczeństwa czy ryzyka zмовy pomiędzy skarżącym i jego korespondentem(ami), przykładowo w związku z toczącym się postępowaniem na poziomie krajowym lub ryzyka działań czy zachowań o charakterze przestępczym (zob. *Alekseyenko*, § 88, i *Boris Popov*, § 108, cyt. powyżej).

150. Z powyższych rozważań wynika, że przepisy prawa rosyjskiego nie zapewniały środka ochrony prawnej przed arbitralną ingerencją władz publicznych w prawo skarżącego do poszanowania jego korespondencji (podobne podejście, zob. *Moiseyev przeciwko Rosji*, nr 62936/00, § 266, 9 października 2008 r., w sprawie monitorowania korespondencji tymczasowo aresztowanych zgodnie z ustawą o osadzeniu).

151. Do zatem do naruszenia artykułu 8 Konwencji ze względu na nadzorowanie korespondencji skarżącego i osób z nim korespondujących na poziomie krajowym.

2. W odniesieniu do korespondencji pomiędzy skarżącym a Trybunałem

152. Trybunał rozpoznawał już skargi dotyczące monitorowania korespondencji pomiędzy skarżącymi a Trybunałem w kontekście artykułu 8 Konwencji (zob. *Idalov przeciwko Rosji* [WI], nr 5826/03, § 199, 22 maja 2012 r.; *Boris Popov*, cyt. powyżej, §§ 93-94; oraz *Alekseyenko przeciwko Rosji*, nr 74266/01, § 68, 8 stycznia 2009 r.), artykułu 34 Konwencji (zob. *Trosin przeciwko Ukrainie*, nr 39758/05, § 49, 23 lutego 2012 r., oraz *Fetisov i Inni*, cyt. powyżej, § 144) bądź w kontekście obu tych artykułów (zob. *Belyaev i Digtyar*, cyt. powyżej, §§ 50-63).

153. Przyjmując, że skargę charakteryzuje określony w niej stan faktyczny, oraz uwzględniając charakter ingerencji oraz treść oświadczeń skarżącego (zob. *Scoppola przeciwko Włochom (nr 2)* [WI], nr 10249/03, § 54, 17 września 2009 r.), Trybunał stwierdza, że kwestie dotyczące korespondencji pomiędzy skarżącym a Trybunałem budzą wątpliwości w świetle zarówno artykułu 8, jak i artykułu 34 Konwencji.

(a) Artykuł 8 Konwencji

154. W odniesieniu do artykułu 8 Konwencji (cyt. powyżej) Trybunał przypomina, że w przedmiotowym czasie art. 91 kkk jednoznacznie zakazywał monitorowania korespondencji pomiędzy osadzonym a Trybunałem Europejskim. W takich okolicznościach istniała możliwość złożenia do Trybunału skargi celem przeprowadzenia badania meritum takiej skargi, przynajmniej odnośnie do poufności listów adresowanych do Trybunału przez osadzonego skarżącego (zob. *Alekseyenko*, cyt. powyżej,

§ 90). Z powyższego wynika, iż ta część skargi musi zostać odrzucona zgodnie z artykułem 35 ust. 1 i 4 Konwencji w związku z niewyczerpaniem krajowych środków odwoławczych.

155. W odniesieniu do listów skarżącego do Trybunału, zauważając, że było mało prawdopodobnym, by skarżący zdawał sobie sprawę z ewentualnej kontroli jego listów przez pracowników więzienia przed ich rzeczywistą wysyłką, Trybunał podniósł tę kwestię *proprio motu*. Następnie skarżący podtrzymał ten zarzut, odnosząc się także do domniemanej kontroli listu skarżącego z dnia 7 czerwca 2011 r. (zob. par. 46 powyżej). Trybunał uznaje skargę w tej części za dopuszczalną. Jednakże, ze względu na przedstawione poniżej ustalenia dotyczące artykułu 34 Konwencji, Trybunał stwierdza, że nie ma konieczności zbadania skargi w tym zakresie odrębnie.

(b) Artykuł 34 Konwencji

156. Artykuł 34 Konwencji stanowi, co następuje:

„Trybunał może przyjmować skargi każdej osoby, organizacji pozarządowej lub grupy jednostek, która uważa, że stała się ofiarą naruszenia przez jedną z Wysokich Układających się Stron praw zawartych w Konwencji lub jej Protokołach. Wysokie Układające się Strony zobowiązują się nie przeszkadzać w żaden sposób skutecznemu wykonywaniu tego prawa.”

157. Trybunał przypomina, że inaczej niż w odniesieniu do, przykładowo, artykułu 8 Konwencji, skarga dotycząca naruszenia artykułu 34 Konwencji nie budzi wątpliwości odnośnie do kwestii dopuszczalności w świetle Konwencji (zob. *Juhas Đurić przeciwko Serbii*, nr 48155/06, § 72, 7 czerwca 2011 r., wraz z dalszymi odniesieniami). Zgodnie z artykułem 34 Konwencji Umawiające się Państwo zobowiązuje się nie przeszkadzać w skutecznym składaniu skarg i dochodzeniu roszczeń przed Trybunałem. O ile nałożony obowiązek ma charakter proceduralny, różniący się od praw materialnych określonych w Konwencji i jej Protokołach, z samej istoty tego prawa proceduralnego wynika, iż jednostki mają możliwość składania skarg dotyczących jego domniemanego naruszenia w ramach postępowania w świetle Konwencji (zob. *Manoussos przeciwko Republice Czeskiej i Niemcom* (dec.), nr 46468/99, 9 lipca 2002 r.).

158. Z punktu widzenia skutecznego działania systemu skarg indywidualnych ustanowionego na mocy artykułu 34 jest sprawą najwyższej wagi, by skarżący mieli możliwość swobodnego komunikowania się z Trybunałem bez poddawania ich jakiegokolwiek formie nacisku ze strony władz w celu wycofania lub zmiany skarg. W tym kontekście „nacisk” oznacza nie tylko bezpośredni przymus bądź rażące akty zastraszania, lecz także inne niewłaściwe, pośrednie działania czy kontakty, których celem jest odwieść lub zniechęcić skarżących do korzystania ze środka odwoławczego wynikającego z Konwencji (zob.

między innymi *Konstantin Markin przeciwko Rosji* [WI], nr 30078/06, § 158, ETPCz 2012 r. (fragmenty)).

159. Trybunał uznaje, że osadzeni mogą znaleźć się w trudnej sytuacji, kiedy w zakresie kontaktów z Trybunałem uzależnieni są – jak w przypadku niniejszej sprawy – od pracowników jednostki penitencjarnej. Trybunał nie uważa jednak, by w niniejszej sprawie opóźnienia w przekazywaniu korespondencji były tak istotne, że stanowiły naruszenie obowiązku Państwa wynikającego z przepisu art. 34 Konwencji (zob. *Shchebetov przeciwko Rosji*, nr 21731/02, § 84, 10 kwietnia 2012 r.).

160. Jednocześnie Trybunał przypomina o wadze przestrzegania zasady poufności korespondencji pomiędzy Trybunałem a skarżącymi, jako że korespondencja taka może dotyczyć zarzutów względem władz więziennych lub funkcjonariuszy więziennych (zob. *Peers przeciwko Grecji*, nr 28524/95, § 84, ETPCz 2001-III). Otwieranie i wgląd do listów z Trybunału lub adresowanych do Trybunału umożliwia ich czytanie, a także nie można wykluczyć powstania ryzyka działań odwetowych ze strony pracowników więzienia wobec danego więźnia (zob. *Belyaev i Digtyar*, cyt. powyżej, § 62).

161. Niezaprzeczalnym jest, że listy Trybunału zawierały jednoznaczne wskazanie nadawcy. Odnośnie do listów skarżącego adresowanych do Trybunału, wyłączony list z dnia 7 czerwca 2011 r., nie stwierdzono, że skarżący musiał lub przekazał jakiegokolwiek listy bez koperty bądź w niezaklejonej kopercie. Wydaje się, iż skarżący wyraźnie wskazał, że korespondencja była adresowana do Trybunału.

162. Strony nie zgadzały się co do tego, czy funkcjonariusze więzienni czytali listy przychodzące i wychodzące. Trybunał zauważa jednakże, iż listy były opieczątowane pieczętkami jednostki penitencjarnej. Ponadto do listów skarżącego adresowanych do Trybunału załączano pisma przewodnie z jednostki penitencjarnej wskazujące na charakter korespondencji lub liczbę załączników. Fakty sugerują, że przynajmniej niektóre spośród listów skarżącego do Trybunału były kontrolowane przez urzędników Państwa.

163. Trybunał zauważa, że o ile jeden z listów będących przedmiotem skargi zawierał prośbę Trybunału o przedstawienie dodatkowych informacji odnoszących się do zarzutu skarżącego dotyczącego warunków osadzenia w areszcie śledczym, pozostałe listy wskazane przez skarżącego były pismami standardowymi bądź zawierały wyłącznie potwierdzenie odbioru. Jednakże władze więzienne nie mogły posiadać takiej wiedzy z wyprzedzeniem, a zatem fakt ten nie może sam w sobie pozbawiać skarżącego ochrony proceduralnej wynikającej z Konwencji.

164. Trybunał uznaje, że korespondencja pomiędzy skarżącym a Trybunałem była monitorowana przez pracowników jednostek penitencjarnych bez ważnej przyczyny. Ponadto nie można uznać tej kontroli za zdarzenie sporadyczne czy dającą się usprawiedliwić pomyłką. Dodatkowo monitorowanie stanowiło naruszenie jednoznacznej zasady

dotyczącej poufności zawartej w art. 91 kkk. Do obowiązków władz krajowych należało wprowadzenie zasad, które umożliwiłyby uniknięcie efektu „zamrożenia” skuteczności wykonywania prawa jednostki do składania do Trybunału skargi indywidualnej oraz uniknięcie ryzyka wywierania różnych form bezpośredniego i pośredniego wpływu na więźnia skutkujących ograniczeniem jego możliwości kontaktowania się z Trybunałem.

165. Powyższe elementy, rozpoznawane łącznie, doprowadziły Trybunał do stwierdzenia, że w niniejszej sprawie Rosja nie spełniła swoich obowiązków wynikających z artykułu 34 Konwencji.

IV. POZOSTAŁE ZARZUTY NARUSZENIA KONWENCJI

166. Skarżący podniósł ponadto zarzut dotyczący warunków osadzenia w 2005 r. Sformułował również pewną liczbę zarzutów dotyczących zatrzymania i aresztowania w latach 2001 - 2002 i w roku 2009. Wreszcie skarżący przedstawił zarzut, że w lokalnej telewizji relacjonowano proces i traktowano go jako przestępcę.

167. Trybunał zbadał te zarzuty w formie przedstawionej przez skarżącego. Jednakże w świetle całości posiadanych materiałów oraz w zakresie, w jakim kwestie będące przedmiotem skargi należą do kompetencji Trybunału, Trybunał uznaje, że nie noszą one znamion naruszenia praw i wolności określonych w Konwencji i jej Protokołach. Zatem ta część skargi jest oczywiście bezzasadna i musi zostać odrzucona zgodnie z artykułem 35 ust. 3 lit. (a) i ust. 4 Konwencji.

VI. ZASTOSOWANIE ARTYKUŁU 41 KONWENCJI

168. Przepis artykułu 41 Konwencji stanowi:

„Jeśli Trybunał stwierdzi, że nastąpiło naruszenie Konwencji lub jej Protokołów, oraz jeśli prawo wewnętrzne zainteresowanej Wysokiej Układającej się Strony pozwala tylko na częściowe usunięcie konsekwencji tego naruszenia, Trybunał orzeka, gdy zachodzi potrzeba, słuszne zadośćuczynienie pokrzywdzonej stronie.”

A. Odszkodowanie

169. Skarżący domagał się odszkodowania w wysokości 246.200 euro (EUR) z tytułu szkód niematerialnych.

170. Rząd zakwestionował to roszczenie.

171. Trybunał stwierdza, że skarżący doznał cierpienia i frustracji ze względu na warunki tymczasowego aresztowania w areszcie śledczym oraz niezgodne z prawem osadzenie na podstawie wyroku w 2003 r. Trybunał uznaje, że samo stwierdzenie naruszenia nie może stanowić rekompensaty.

Trybunał uznaje za właściwe przyznać skarżącemu kwotę w wysokości 20.000 euro plus ewentualne należne podatki.

B. Koszty i wydatki

172. Skarżący zażądał także płatności kwoty 2.460 euro z tytułu kosztów prawnych poniesionych przed Trybunałem na rzecz reprezentującej skarżącego p. A. Polozovej.

173. Rząd zakwestionował to roszczenie.

174. Zgodnie z orzecznictwem Trybunału, skarżący jest uprawniony do otrzymania zwrotu kosztów oraz wydatków tylko w takim zakresie, w jakim wykazał, że były one rzeczywiście i konieczne poniesione i były uzasadnione co do wysokości. Trybunał zauważa, że skarżącemu przyznano już pomoc prawną w wysokości 850 euro. W niniejszej sprawie, uwzględniając dokumentację znajdującą się w posiadaniu Trybunału oraz powyższe kryteria, Trybunał uznaje za zasadne przyznać kwotę 1.000 euro z tytułu postępowania przez Trybunałem, do wypłaty na rachunek bankowy p. Polozovej.

C. Odsetki za zwłokę

175. Trybunał uznaje za właściwe, by odsetki z tytułu niewypłacenia zasądzonych kwot zostały ustalone zgodnie ze stopą kredytu Europejskiego Banku Centralnego na koniec dnia, plus trzy punkty procentowe.

Z TYCH PRZYCZYN TRYBUNAŁ

1. *Włącza do meritum*, jednomyślnie, argument Rządu dotyczący wyczerpania środków krajowych w odniesieniu do skargi dotyczącej warunków tymczasowego aresztowania i *oddala go*;
2. *Uznaje*, jednomyślnie, za dopuszczalne skargi dotyczące warunków osadzenia w areszcie śledczym w Czelabińsku oraz zarzut dotyczący braku skutecznych środków krajowych w tym względzie; zgodności z prawem osadzenia skarżącego na mocy wyroku z dnia 24 kwietnia 2003 r. oraz kontroli korespondencji skarżącego z Trybunałem oraz na poziomie krajowym;
3. *Uznaje*, jednomyślnie, pozostałą część skargi za niedopuszczalną;
4. *Uznaje*, jednomyślnie, że doszło do naruszenia artykułu 3 Konwencji;
5. *Uznaje*, jednomyślnie, że doszło do naruszenia artykułu 13 Konwencji;
6. *Uznaje*, stosunkiem sześciu głosów do jednego, że doszło do naruszenia artykułu 5 ust. 1 Konwencji;

7. *Uznaje*, jednomyślnie, że doszło do naruszenia artykułu 8 Konwencji ze względu na nadzorowanie korespondencji skarżącego na poziomie krajowym;
8. *Uznaje*, jednomyślnie, iż nie ma potrzeby rozpoznawania odrębnie, w świetle artykułu 8 Konwencji, kwestii dotyczącej monitorowania listów skarżącego do Trybunału.
9. *Uznaje*, jednomyślnie, że pozwane Państwo nie dopełniło obowiązku wynikającego z artykułu 34 Konwencji ze względu na kontrolę korespondencji pomiędzy skarżącym a Trybunałem.
10. *Uznaje*, stosunkiem sześciu głosów do jednego,
  - (a) że pozwane Państwo ma obowiązek wypłacić skarżącemu, w terminie trzech miesięcy od dnia, kiedy wyrok stanie się prawomocny zgodnie z artykułem 44 ust. 2 Konwencji, kwotę 20.000 EUR (dwadzieścia tysięcy euro) z tytułu poniesionej szkody niematerialnej, wraz z ewentualnymi podatkami, w przeliczeniu na walutę pozwanego Państwa po kursie wymiany obowiązującym w dniu rozliczenia;
  - (b) że pozwane Państwo ma obowiązek wypłacić skarżącemu, w tym samym terminie, kwotę 1.000 EUR (jeden tysiąc euro) z tytułu kosztów i wydatków, w przeliczeniu na walutę pozwanego Państwa po kursie wymiany obowiązującym w dniu rozliczenia oraz wypłaty tej kwoty na rachunek bankowy pani Anny Polozovej;
  - (c) że od wygaśnięcia powyższego trzymiesięcznego terminu do momentu zapłaty płatne od tych sum będą zwykle odsetki obliczone według stopy procentowej Europejskiego Banku Centralnego na koniec dnia plus trzy punkty procentowe;
11. *Oddala*, jednomyślnie, pozostałą część roszczenia skarżącego dotyczącą słusznego zadośćuczynienia.

Sporządzono w języku angielskim i obwieszczono pisemnie w dniu 12 lutego 2013 r., zgodnie z artykułem 77 §§ 2 i 3 Regulaminu Trybunału.

Søren Nielsen
Kanclerz

Isabelle Berro-Lefèvre
Przewodnicząca

Zgodnie z postanowieniami artykułu 45 § 2 Konwencji oraz art. 74 § 2 Regulaminu Trybunału do wyroku załączono częściowo odrębne zdanie Sędziego D. Dedova.

I.B.L.
S.N.

CZEŚCIOWO ODREBNE ZDANIE SĘDZIEGO DEDOVA

Moja opinia dotyczy naruszenia artykułu 5 ust. 1 Konwencji (zob. par. 88-111 wyroku). Nie podzielam wniosku Trybunału, że w sprawie skarżącego nie uznano nieprawidłowości i nie zapewniono zadośćuczynienia.

Trybunał odwołał się do orzecznictwa, w tym do wyroku w sprawie *Menesheva przeciwko Rosji* (§§ 91-93) oraz *Sakhnovskiy przeciwko Rosji* (§ 67). W sprawie *Sakhnovskiy* Trybunał uznał, że „zgodnie z zasadą ustaloną w orzecznictwie Trybunału skarżący może utracić status pokrzywdzonego, jeżeli spełnione zostaną dwa warunki: po pierwsze, władze muszą potwierdzić, w sposób wyraźny lub dorozumiany, naruszenie Konwencji, a po drugie, muszą przyznać naruszenie z tytułu naruszenia”.

Wydaje się, że w niniejszej sprawie Trybunał poszedł jeszcze dalej, stwierdzając w par. 93 wyroku, że „decyzja lub środek korzystny dla skarżącego nie jest z zasady wystarczający, by pozbawić skarżącego statusu „pokrzywdzonego”. Jako że takie stanowisko wymaga interpretacji zgodnej z orzecznictwem Trybunału (o ile nie stanowi jedynie rutynowego wykonania praw jednostki), oznacza to – w moim rozumieniu – że środek taki powinien opierać się na uznaniu konkretnego naruszenia i powinien eliminować niekorzystne konsekwencje dla skarżącego.

Z powyższego wynika, że zbadać należy środki podjęte przez władze na korzyść skarżącego.

We wrześniu 2009 r. rosyjski Sąd Najwyższy uchylił wyrok sądu pierwszej instancji z dnia 24 kwietnia 2003 r. i uznał, że doszło do naruszenia prawa skarżącego do procesu przed sądem prawidłowo „ustanowionym przez ustawę”. Zgodnie z powszechnie przyjętymi zasadami postępowania Trybunału tego typu błąd w stosowaniu przepisów prawa (niezwykle poważne zaniechanie proceduralne) sam w sobie stanowi podstawę unieważnienia orzeczenia sądu niższej instancji, bez żadnych dodatkowych warunków. Trybunał uznał taki środek za właściwy w sprawie *Ponushkov przeciwko Rosji* (nr 30209/04, 6 listopada 2008, §§ 70-71) oraz w sprawie *Ryabov przeciwko Rosji* (nr 3896/04, 31 stycznia 2008, § 51) i odwołał się do tych przykładów w wyroku w sprawie *Sakhnovskiy*.

W odniesieniu do niniejszej sprawy, na podstawie tekstu wyroku stwierdzam, że jeżeli nie zapewniono „niezwłocznego i odpowiedniego zadośćuczynienia w zwykłym postępowaniu apelacyjnym” (zob. par. 109), nie można traktować uznania naruszenia przez Sąd Najwyższy jako właściwego zadośćuczynienia. Interpretacja taka nie jest przekonująca, o ile można (ponownie) przyjąć, że w okresie sześciu lat skarżący składał skargi w tym zakresie do sądów krajowych wyższej instancji, lecz władze nie zamierzały odpowiedzieć na jego wnioski.

Wyłącznie takie okoliczności mogą wskazywać na zaistnienie „rażącej i oczywistej nieprawidłowości” (zob. par. 110), jeżeli Trybunał pragnie wskazać, iż doszło do sytuacji poważniejszej niż naruszenie artykułu 5 lub artykułu 6 Konwencji. Jednakże sprawa dotyczy naruszenia artykułu 5 ust. 1 i niegodnego z prawem tymczasowego aresztowania skarżącego.

Ponadto, oceniając okoliczności niniejszej sprawy w sposób całościowy, pragnąłbym zauważyć, że sąd krajowy (w trakcie ponownego rozpoznawania sprawy) doszedł do tych samych wniosków i podtrzymał pierwotne zarzuty przedstawione skarżącego, który nie podniósł przed Trybunałem zarzutów dotyczących zgromadzonych przeciwko niemu dowodów oraz że Trybunał uznał za oczywiście bezzasadną skargę dotyczącą naruszenia artykułu 6. Z tego względu nie mam podstaw, by sądzić, iż w okresie tych sześciu lat skarżący cierpiał ze względu na niewinność. Mam zatem wątpliwości odnośnie do statusu pokrzywdzonego skarżącego.

Sądzę także, iż skarżący otrzymał odpowiednie zadośćuczynienie zważywszy na fakt, że – w ramach ponownego rozpoznania jego sprawy – sąd krajowy skrócił okres kary o cztery lata, uwzględniając fakt, że odbył on już długi okres pozbawienia wolności, „jako że [postąpienie] inaczej, byłoby nieuczciwe” względem skarżącego.

Na początku zacytowałem orzecznictwo Trybunału, zgodnie z którym władze mają obowiązek przyznania, w sposób wyraźny bądź dorozumiany, że doszło do naruszenia Konwencji. Mimo słabego uzasadnienia orzeczenia, sądzę, że sąd krajowy przyznał, nie w sposób wyraźny, lecz dorozumiany, iż powyższe zaniechanie nie było uczciwe względem skarżącego. Ze strony rosyjskiego sędziego był to akt humanitaryzmu w stosunku do przestępcy skazanego na podstawie zarzutów zabójstwa, porwania i wymuszeń. Jestem przekonany, że Trybunał nie powinien ignorować tego faktu.